

University of Business and Technology in Kosovo

UBT Knowledge Center

Theses and Dissertations

Student Work

Spring 3-2020

E DREJTA E AUTORIT, RREGULLIMI LIGJOR DHE NDËRKOMBËTAR I SAJ

Majlind Qadraku

Follow this and additional works at: <https://knowledgecenter.ubt-uni.net/etd>



Part of the [Law Commons](#)



Kolegji UBT
Fakulteti Juridik

E DREJTA E AUTORIT, RREGULLIMI LIGJOR DHE NDËRKOMBËTAR I SAJ

Shkalla Master

Majlind Qadraku

Mars 2020
Prishtinë



Kolegji UBT
Fakulteti Juridik

Punim Diplome
Viti akademik

Majlind Qadraku

E DREJTA E AUTORIT, RREGULLIMI LIGJOR DHE NDËRKOMBËTAR I SAJ

Mentori: Dr.Sc. Altin Maliqi

Mars 2020

Ky punim është përpiluar dhe dorëzuar në përmbushjen e kërkesave të pjeshme për Shkallën
Master

ABSTRAKT

E drejta e autorit lidhet me krijime artistike, të tilla si poema, romane, muzikë, piktura dhe vepra kinematografike etj. Në shumicën e gjuhëve evropiane, përveç anglishtes, të drejtat e autorit njihen si të drejtat e autorit. Shprehja e së drejtës së autorit i referohet aktit kryesor që, në lidhje me krijimet letrare dhe artistike, mund të bëhet vetëm nga autori ose me autorizimin e tij. Ai akt është krijimi i kopjeve të veprës letrare ose artistike, siç është një libër, një pikturë, një skulpturë, një fotografi ose një pamje lëvizëse.

Shprehja e dytë, të drejtat e autorit i referohet personit që është krijuesi i veprës artistike, autori i tij, duke nënvizuar kështu faktin, të njohur në shumicën e ligjeve, se autori ka të drejta të caktuara specifike në krijimin e tij, siç është e drejta për të parandaluar një riprodhim i shtrembëruar, të cilin vetëm ai mund ta ushtrojë, ndërsa të drejtat e tjera, siç është e drejta për të bërë kopje, mund të ushtrohen nga persona të tjerë, për shembull, një botues që ka marrë një licencë për këtë efekt nga autori.

Fjalët Kyçe: Autor, E drejtë autori, Shfrytëzim vepre, Riprodhim vepre, Kopje.

MIRËNJOHJE/FALENDERIME

Në radhë të parë një falendërim i veçantë i dedikohet mentorit tim për përkrahjen dhe mbështetjen e vazhdueshme Dr.Sc. Altin Maliqi pasi për të arritur deri tek finalizimi i këtij punimi pa përkrahjen dhe mbështetjen e tij, qoftë morale dhe profesionale nuk do të mund ta përfundoja me sukses.

Gjithashtu, falenderoj edhe stafin e profesorëve të Kolegjit UBT të cilët me punën dhe profesionalizmin e tyre na kanë dhënë dije në shkollim dhe na kanë formuar tashmë si Jurista të ardhshëm, të gatshëm për tregun e punës në Republikën e Kosovës.

Falendërim dhe mirënjohje të pafundme i dedikohet familjes dhe miqve të cilët më kanë mbështetur në këtë rrugëtim ku përfundoj me sukses.

PËRMBAJTJA

1. HYRJE	1
2. SHQYRTIMI I LITERATURËS	3
2.1 Nocionet e të Drejtës së Autorit, lindja dhe zhvillimi i të Drejtës së Autorit	3
2.1.1 Krijimtaria e mbrojtur	6
2.1.2 Autori dhe Bashkëautorësia.....	7
2.1.3 Të drejtat morale dhe të drejtat ekskluzive ekonomike të Autorit	9
2.2 Aktualiteti mbi të Drejtën e Autorit në Republikën e Kosovës dhe struktura ligjore për të Drejtën e Autorit në RKS	15
2.2.1 Rregullimi sipas ligjit për të Drejtat e Autorit dhe të Drejtat e përafërta me të.....	17
2.2.2 Aktualiteti institucional dhe funksionimi i tij në RKSs.....	21
2.3 Kuadri rregullator ndërkombëtar i të Drejtës së Autorit dhe ndikimi i tij në ekonomi	25
2.3.1 Traktaktet dhe Konventat si themel i rregullimit ndërkombëtar të së Drejtës së Autorit.....	26
2.3.2 Marrëveshjet e tregtisë dhe roli mbrojtës i tyre	30
2.3.3 Strategjitë ndërkombëtare lidhur me efektet ekonomike të së Drejtës së Autorit.....	31
2.4 Efektet e mbrojtjes të së Drejtës së Autorit bazuar në të Drejtën Ndërkombëtare Autoriale, roli i organizatave ndërkombëtare në mbrojtjen e të Drejtës së Autorit	34
2.4.1 OBPI dhe roli i saj udhërrëfyes në mbrojtjen e të Drejtës Autoriale	34
2.4.2 Ndërgjegjësimi dhe botëkuptimi si promotorë në mbrojtjen e së Drejtës Autoriale.....	37
2.5 Ndikimi i Konventave dhe marrëdhënieve ndërkombëtare në përmirësimin ligjor të fushës	45
2.5.1 Konventat dhe vlerat për vendet anëtare dhe joanëtare.....	45
3. DEKLARIMI I PROBLEMIT	49
4. METODOLOGJIA	51
5. KONKLUZIONE DHE REKOMANDIME	52
6. REFERENCAT	55

1. HYRJE

Sistemet e pronësisë intelektuale të Evropës Qendrore dhe Lindore po ndryshojnë me shpejtësi pasi ato kombe po bashkohen në radhët e vendeve kapitaliste. Ndërsa vendet e ishbllokut komunist vazhdojnë kalimin e tyre nga sistemet socialiste në sistemin e tregut të lirë, ato po ndiejnë presion në rritje për të zbatuar standarde të reja të mbrojtjes së të drejtave të autorit.

Vendet e mëparshme socialiste janë metamorfozuar në një prej rajoneve më dinamike në botë. Ky transformim ka nxitur zhvillimin e strukturave të reja ekonomike, mendimit të ri të drejtuar nga tregu dhe modernizimin e mallrave dhe pajisjeve. Metamorfoza gjithashtu ka krijuar presion për të shpejtuar miratimin e mbrojtjeve të reja të pronësisë intelektuale për të mbajtur ritmin me modernizimin e shpejtë ekonomik dhe teknologjik. Ato mbrojtje që atrofizuan për kaq shumë kohë pas Perdes së Hekurt po fillojnë tani.

Rajonet e Evropës Qendrore dhe Lindore mbulojnë më shumë se njëzet e pesë vende, përfshirë vendet e ish-Bashkimit Sovjetik. Edhe pse ata ndajnë një të kaluar të përbashkët socialiste, ato nuk formojnë një bllok të unifikuar. Ato dallojnë nga ekonomitë e tyre gjerësisht të ndryshme, nga zonat dhe popullsitë e tyre të ndryshme gjeografike, dhe, deri diku, nga historitë e tyre unike para-socialiste. Megjithatë, politikisht, vendet e Evropës Qendrore dhe Lindore duket se radhiten në dy grupe; nga njëra anë janë vendet e ish-Bashkimit Sovjetik me përjashtim të vendeve baltike; nga ana tjetër janë vendet e Evropës Qendrore dhe shtetet baltike. Ndarja mund të shihet në marrëdhëniet e ndryshme të grupeve me Bashkimin Evropian. Ndarja ishte gjithashtu e dukshme në dhjetor 1996 në Gjenevë, në Organizatën Botërore të Pronësisë Intelektuale ("OBPI") - Konferencën Diplomatike në lidhje me të drejtat e autorit dhe të drejtat e ngjashme. Atje, vendet e Balltikut u shoqëruan në një grup bashkërendues ad hoc me vendet e Evropës Qendrore dhe Lindore, ndërsa vendet e tjera të ish-Bashkimit Sovjetik vepruan veçmas.

Kjo tezë merr parasysh ato shtrirje dhe dallime gjeografike, demografike dhe politike në vlerësimin e statusit aktual të së drejtës së autorit në Evropën dhe më gjerë. Kjo temë tregon që

ende ka një rrugë të mëtejshme për të ndjekur përpara se të arrihet të përfitohet plotësisht nga ligjet e reja për të drejtat e autorit.

Në kapitullin e parë ky punim shqyrton lindjen dhe zhvillimin e të drejtës së autorit, nga përhapja e shtypëshkronjës së parë e deri tek miratimi i një traktati të madh ndërkombëtar si Konventa e Bernës për Mbrojtjen e Punëve Letrare dhe Artistike, duke u zgjeruar në krijimtarinë e mbrojtur me këtë të drejtë, autorësinë dhe bashkëautorësinë si dhe një përmbledhje mbi të drejtat morale dhe të drejtat ekskluzive ekonomike të Autorit.

Në kapitullin e dytë ky punim vazhdon shqyrtimin e Strukturës ligjore për të drejtën e Autorit në Republikën e Kosovës dhe rregullimin sipas ligjit për të Drejtat e Autorit dhe të Drejtat e përafërta me të duke përfunduar me një shqyrtim rreth aktualitetit institucional dhe funksionimit të tij në Republikën e Kosovës.

Ky punim vazhdon të shqyrtojë dhe Kuadrin rregullator ndërkombëtar të së Drejtës së Autorit dhe ndikimin e tij në ekonomi me traktatet dhe konventat si themel të rregullimit të saj, marrëveshjet e tregëtisë, Direktivat e Bashkimit Evropian dhe strategjitë ndërkombëtare lidhur me efektet ekonomike të së Drejtës së Autorit.

Si pjesë mjaft të rëndësishme ky punim shqyrton dhe Efektet e mbrojtjes të së drejtës së Autorit bazuar në të drejtën ndërkombëtare Autoriale dhe Ndikimin e marrëdhënieve ndërkombëtare në përmirësimin ligjor të kësaj fushe.

2. SHQYRTIMI I LITERATURËS

2.1 Nocionet e të Drejtës së Autorit, lindja dhe zhvillimi i të Drejtës së Autorit

Sot në botë, rregullimi ligjor i së drejtës së autorit nuk është vetëm një aspekt i së drejtës kombëtare të çdo shteti, por ai ka marrë përmasa ndërkombëtare, duke u bërë kështu objekt i rregullimit normativ edhe nga marrëveshje ndërkombëtare ndërmjet shteteve pjesëmarrëse në këto tractate.

Deklarata Universale për të Drejtat e Njeriut, në nenin 27 të saj specifikon se: “Gjithkush ka të drejtë të mbrojë interesat morale dhe materiale, që rrjedhin nga çdo krijimtari shkencore, letrare dhe artistike, autor i të cilave është ai vetë”

E drejta e autorit dhe të drejtat e lidhura me të janë thelbësore për krijimtarinë njerëzore, duke u dhënë në këtë mënyre nxitje krijuesve në formën e njohjes dhe shpërblimeve të drejta ekonomike. Sipas këtij sistemi të drejtash krijuesit janë të siguruar që veprat e tyre mund të shpërndahen pa frikën e kopjimit të paautorizuar dhe piraterisë.

Kur një person krijon një vepër letrare, muzikore, shkencore apo artistike, ai/ ajo është titullari i asaj vepre dhe është i/e lire për të vendosur mbi destinacionin apo fatin e përdorimit të saj. Ai person (i quajtur krijuesi ose autorit ose titullari i të drejtave) mund të kontrollojë fatin e veprës. E drejta e autorit është një institut juridik relativisht i ri krahasuar me institutet e njohura dhe të rregulluara që nga e drejta romake. E drejta e autorit nuk njihej nga e drejta romake si një e drejtë për të nxjerrë fitime pasurore. Pra, në periudhën e së drejtës romake njihej autorësia mbi një krijim vetëm në kuptimin jopasuror dhe, nga ana tjetër, njihej e drejta e pronësisë mbi krijimin.

Ishte përhapja e shtypshkronjës që provokoi nevojën për një ligj për të drejtat e autorit. Prodhimi i librave në mijëvjeçarin e parë ishte një çështje e lodhshme, e ngadaltë. Shkrimtarët shkruan dhe kopjuan libra me dorë, disa me më shumë aftësi artistike se të tjerët. Punimet e shkruara ishin vetëm për elitën. Feja e organizuar ishte një forcë kryesore lëvizëse në ruajtjen e njohurive në

libra, si dhe përhapjen e kopjeve të shumta të librave. Shpikja e tipit të luajtshëm dhe shtypshkronja nga Johannes Gutenberg rreth vitit 1450, ishte një nga ngjarjet historike që kontribuoi në lindjen e sistemit të parë të të drejtave të autorit në botë. Ashtu si në mbrojtjen e shpikjeve, ishte edhe Venecia që dha John of Speyer, printerin e parë, të drejtën ekskluzive për të shtypur letrat në 1469.

Me shpikjen e Gutenberg dhe vënien në dispozicion kudo në Evropën perëndimore nga gjysma e dytë e shekullit të 15-të, Kisha Katolike Romake filloi të ndalojë librat e shkruar nga reformatorët, dhe monopole të shtypit u shfaqën në Angli dhe Francë. Në shekullin e 16-të, monopole nga shtypshkronjat vazhduan me qëllim të mbrojtjes së fitimeve të botuesve dhe për të lejuar kontrollin mbi shtypjen. Më 1710, Statuti i Anës u miratua nga Parlamenti Britanik, për të zvogëluar disa nga kontrollet e botuesve mbi shtypjen dhe njohjen e të drejtave të autorëve, duke u dhënë atyre trashëgimtarëve të tyre autorizime ekskluzive për të ribotuar një libër për 14 vjet pasi u botua për herë të parë. I quajtur një "akt për inkurajimin e të mësuarit", Statuti i Anës ishte një nga frymëzimet për të drejtat e autorit në Kushtetutën e Shteteve të Bashkuara.

Në Angli në 1710, hyri në fuqi Statuti i Anës, i cili kishte qëllim të kufizonte të drejtat e mëparshme të botuesve në një numër vitesh. Ky statut përbën një nga aktet e para të plota që i dha pamjen moderne legjislacionit për të drejtën e autorit në praktikën e vendeve të Common Law-t, por edhe në praktikën ndërkombëtare në përgjithësi.

Pra, e drejta e autorit si tërësi të drejtash vetjake jopasurore dhe pasurore është hartuar të paktën që në vitin 1710 me praktika gjyqësore dhe ligje që synonin të krijonin mbrojtjen e monopolit të së drejtës së autorit.

Në këndvështrimin historik, në vendet e Evropës, duhet filluar patjetër me Francën dhe Italinë që mbajtën rolin e udhërrëfyesit në fushën e të drejtës së pronësisë intelektuale në përgjithësi, dhe në atë të së drejtës së autorit në mënyrë të veçantë. Nga pikëpamja historike, sistemi i së drejtës së autorit në Francë fillimet i pati me rregullimin që i bëhej shpërblimeve pasurore që i takonin autorit si rezultat i krijimtarisë së tij. Sistemi francez i të drejtës së autorit ka si karakteristike ekzistencën e një praktike të plotë gjyqësore me raste për mbrojtjen e të drejtave të autorëve. Dekreti i parë në këtë temë në Itali, daton me 12 Janar 1799 nga Qeveria Tranzitore Revolucionare e Piemontit.

Shtimi i mbrojtjes ligjore të botuesve ndriçoi një dallim të rëndësishëm me karakter tregtar midis autorit dhe botuesit, që ekzistonte të paktën që në fillim të shek të XVIII. Megjithëse autori kishte disa të drejta jo të hartuara mirë para botimit, pasi vepra e tij shpërndahej, këto të drejta i kalonin botuesit. Ky dallim midis të drejtave para dhe pas botimit, i cili vinte që prej dallimit të interesave midis autorëve dhe botuesve, mbijetoi deri kohët e fundit, ndërsa erdhi duke iu përshtatur një formë në ndryshim e sipër me kalimin e viteve dhe me përsosjen e marrëdhënieve juridike të autorësisë, e cila synonte forcimin e pozitës së autorëve dhe krijuesve

Mbrojtja e parë juridike që iu njoh autorit kishte natyrë trashëgimore. Statuti i Anës i vitit 1709 mbi të drejtën e autorit, po ashtu edhe ligji francez i vitit 1793, u kujdesën në mënyrë eksplicite vetëm për të drejtën e riprodhimit të veprës. Duhej të kalonin shumë dekada përpara se të shpallehin tekstet legjislativë që siguronin një mbrojtje për arsye morale të autorit.

Ligje të ndryshme mbi të drejtën e autorit të nxjerra në vendet evropiane, përpara ndërhyrjes harmonizuese të Bashkimit Evropian, ishin mjaft të ngjashëm me njëri tjetrin, edhe pse ishte akoma larg një mbrojtjeje uniforme, si në lidhje me normat thelbësore ashtu edhe me kohëzgjatjen e mbrojtjes, e cila shtrihet gjatë gjithë jetës së autorit si dhe për një numër të caktuar vitesh pas vdekjes së tij.

Në mesin e viteve 1800, autorët e njohur po gjenin veprat e tyre të riprodhuara në mënyrë të paligjshme dhe për shitje në vende të ndryshme nga ato të tyre, dhe nga të cilat nuk morën honorare. Për të eliminuar këtë praktikë, autori i njohur francez i Les Misérables dhe The Hunchback of Notre Dame, Victor Hugo, organizoi një grup autorësh të shquar në Shoqatën Ndërkombëtare të Letërsisë, e cila më vonë u bë e njohur si Shoqata Ndërkombëtare e Letërsisë dhe Artistëve, me synimi i vendosjes së një forme themelore të mbrojtjes ndërkombëtare për veprat e tyre. Në 1886, për të siguruar bazën për njohjen e ndërsjellë të të drejtave të autorit midis shteteve të ndryshme, u miratua një tjetër traktat i madh ndërkombëtar, Konventa e Bernës për Mbrojtjen e Punëve Letrare dhe Artistike.

2.1.1 Krijimtaria e mbrojtur

E drejta e autorit është ndoshta e drejta më e njohura për publikun, por funksionet e saj janë më pak të njohura ose shpesh keqkuptohen. Konceptet dhe instrumentet ligjore, duke respektuar dhe mbrojtur të drejtat e krijuesve në veprat e tyre, gjithashtu kontribuojnë në zhvillimin kulturor dhe ekonomik të kombeve. Ligji për të drejtat e autorit përmbush një rol vendimtar në artikullimin e kontributeve dhe të drejtave të palëve të ndryshme të interesit që marrin pjesë në industrinë kulturore dhe marrëdhëniet midis tyre dhe publikut.

Për të dhënë një përmbledhje të të drejtave të autorit, do t'ju përgjigjemi disa pyetjeve të bëra shpesh.

Cfarë të drejtash siguron e drejta e autorit? Krijuesi origjinal i veprave të mbrojtura nga të drejtat e autorit dhe trashëgimtarët e tyre, kanë disa të drejta themelore. Ata kanë të drejtën ekskluzive për të përdorur ose autorizuar të tjerët që të përdorin punën me kushte të pajtuara. Krijuesi i një vepre mund të ndalojë ose autorizojë:

- riprodhimin në forma të ndryshme, siç është botimi i shtypur ose regjistrimi i tingujve;
- performancën publike, si në një shfaqje a vepër muzikore;
- regjistrimet, për shembull, në formën e disqeve kompakte, kasetave ose videokasove;
- transmetimi;
- përkthimi në gjuhë të tjera, ose përshtatjen, siç është romani në skenar.

Shumë vepra krijuese të mbrojtura nga të drejtat e autorit kërkojnë shpërndarje masive, komunikim dhe investime financiare për shpërndarjen (për shembull, botime, regjistrime dhe filma); Prandaj, krijuesit shpesh u shesin të drejtat për veprat e tyre individëve ose ndërmarrjeve më të afta për të treguar veprat në këmbim të pagesës. Këto pagesa shpesh bëhen në varësi të përdorimit aktual të veprës, dhe më pas quhen honorare.

Sa kohë do të sigurojë mbrojtja e të drejtës së autorit dhe të drejtat e lidhura? Të drejtat kanë një afat kohor, sipas traktateve përkatëse të OBPI, prej 50 deri në 70 vjetësh pas vdekjes së krijuesit, periudhë e cila u vendos edhe në ligjet nacionale të shumë shteteve dhe vazhdon të jetë

edhe sot 70 vjet. Ligji kombëtar mund të krijojë afate më të gjata. Ky kufi mundëson që krijuesit dhe trashëgimtarët e tyre të përfitojnë financiarisht për një periudhë apo kohë të arsyeshme. (Von Lewinski, 2008)

Mbrojtja e të drejtave të autorit gjithashtu përfshin të drejtat morale (siç dallohen nga të drejtat ekonomike), të cilat gjithashtu përfshijnë të drejtën për të pretenduar autorësinë e një vepre, dhe të drejtën për të kundërshtuar ndryshimet në të që mund të dëmtojnë reputacionin e krijuesit.

Krijuesi - ose pronari i të drejtës së autorit në një vepër mund: të zbatojë të drejtat në mënyrë administrative dhe në gjykata, me inspektimin e lokaleve për prova të prodhimit ose mbajtjes së sendeve të bëra ilegalisht "pirate" që lidhen me veprat e mbrojtura. Pronari mund të marrë urdhra gjyqësor për të ndaluar aktivitete të tilla, si dhe të kërkojë dëmtime për humbjen e shpërblimeve financiare dhe njohjen.

A janë idetë, metodat ose konceptet të mbrojtura nga të drejtat e autorit? Mbrojtja e të drejtave të autorit shtrihet vetëm tek shprehjet, dhe jo te idetë, procedurat, metodat e funksionimit ose konceptet matematikore si të tilla. Ky parim është konfirmuar nga Marrëveshja TRIPS si dhe Traktati i Mbrojtjes së të Drejtave i OBPI.

2.1.2 Autori dhe Bashkëautorësia

Pjesëmarrësit në shoqërinë bashkëkohore në përgjithësi janë të interesuar për t'i baraspeshuar interesat e tyre e tyre në një anë dhe për të kënaqur kërkesat shoqërore në anën tjetër. Veprimtari e njëllajt ushtrohet edhe nga vetë autori, i cili përmes përmbushjes së interesave të tij stimulon avancimin e shoqërisë dhe forcimin e saj.

Kjo lloj veprimtarie, nuk do të ishte korrekte që të shfrytëzohej nga ndonjë person tjetër për perfitime personale. Vetë përgjigjia qëndron në Të Drejtën e Autorit e cila e mbron autorin duke i dhënë të drejtën të ndaloj shfrytëzimin e punës së tij nga palët e treta pa autorizimin e tij paraprak

Si krijimtari individuale e mbrojtur me Ligjin për të drejtat e autorit dhe të drejtat tjera të përfaqësuara I jep autorit një mori të drejtash për luftimin e keqpërdorimit të punës së tij, e shprehur më saktësisht në nenin 6.

Autori duke u bazuar në kreativitetin e tij dhe ngjashmerinë e ideve të tij me personat e tjerë, përkatësisht të autorëve të tjerë mund të vendos të krijoj një vepër të përbashkët. Në këtë rast do të kemi një vepër me bashkëautor, e cila do të krijoj të drejta për të dy autorët. Rrjedhimisht sipas nenit 15 për bashkëautorësinë theksohet:

1. Nëse vepra përbën tërësi të pandashme është krijuar në bashkëpunim të dy apo më shumë personave ata konsiderohen bashkautorë të veprës.
2. E drejta e autorit mbi veprën e bashkautorëve u takon të gjithë bashkautorëve dhe administrohet me pëlqimin e tyre, nëse nuk parashihet ndryshe me këtë ligj ose me kontratë.
3. Bashk autori nuk mund të kundërshtojë pa ndonjë arsye dhënien e pëlqimit të vet, për publikim ose shfrytëzim të veprës.
4. Bashkautorët nuk mund t'i administrojnë të drejtat në mënyrë të ndarë, nëse nuk është arritur ndonjë marrëveshje në mes tyre.
5. Marrëdhëniet e bashkautorëve përkitazi me pjesët e tyre të përfitimit pasuror nga shfrytëzimi i veprës përcaktohen në përpjesëtim me kontributet e secilit prej tyre në krijimin e veprës, përveç nëse nuk është paraparë ndryshe me kontratë.
6. Nëse ndonjëri nga bashkautorët heq dorë nga pjesa e tij në përfitimet pasurore shtohen pjesët e koautorëve të tjerë në përpjesëtim me madhësitë fillestare.

Ky ligj ka siguruar një ambient të përshtatshëm ku bartësit e të drejtave me anë të mekanizmave ligjor mund të mbrojnë të drejtat e tyre. Njëkohësisht, i dhuron të drejta ekskluzive që zgjasin gjatë tërë jetës së autorit e mëtej. Kufizimet e kohëzgjatjes të së drejtës së autorit paraqiten po në këtë ligj ku thuhet se:

1. E drejta e autorit zgjat gjatë gjithë jetës së autorit dhe shtatëdhjetë (70) vjet pas vdekjes së tij.
2. E drejta e autorit në veprat anonime dhe me pseudonim do të vazhdojë për shtatëdhjetë (70) vjet pas zbulimit të ligjshëm të veprës. Kur pseudonimi nuk lë dyshim në lidhje me

identitetin e autorit, ose nëse autori zbulon identitetin e tij gjatë periudhës shtatëdhjetë (70) vjeçare pas zbulimit të ligjshëm të veprës, e drejta e autorit do të vazhdojë në përputhje me dispozitat e paragrafit 1. të këtij neni.

3. E drejta e autorit në veprën e bashkautorëve do të zgjasë për shtatëdhjetë (70) vjet nga data e vdekjes së bashkautorit të fundit që ka jetuar.
4. E drejta e autorit në veprat kolektive zgjat për shtatëdhjetë (70) vjet pas zbulimit të ligjshëm të veprës, përveç nëse personat fizikë që kanë krijuar veprën janë identifikuar si të tillë në versione të veprës të cilat i janë zbuluar publikut.
5. Në rast të identifikimit të autorëve që përfshihen në vepra të tilla, aplikohen dispozitat e paragrafit 1. dhe 3. të këtij neni.
6. Kur afati nuk rrjedh që nga vdekja e autorit, ndërsa vepra nuk ka qenë ligjshëm e publikuar, e drejta e autorit zgjat shtatëdhjetë (70) vjet nga vdekja e tij.
7. Kur afati i mbrojtjes llogaritet nga dita e zbulimit ose publikimit të ligjshëm të veprës, dhe kur vepra publikohet në vëllime, pjesë, kapituj, numra apo episode, afati i mbrojtjes vazhdon për secilën artikull, si të ndarë.
8. Ndryshimet jo qenësore gjatë përzgjedhjes, korigjimit apo renditjes së përmbajtjes së koleksionit të veprave nuk e zgjasin afatin e mbrojtjes të së drejtës në koleksion.
9. Afatet nga ky nen llogariten që nga 1 janari i vitit që pason vitin në të cilin ndodh ngjarja e cila është relevante për fillimin e afatit.

2.1.3 Të drejtat morale dhe të drejtat ekskluzive ekonomike të Autorit

Të drejtat ekonomike janë të drejtat e riprodhimit, transmetimit, performancës publike, adaptimit, përkthimit, recitimit publik, ekranit publik, shpërndarjes, etj. Të drejtat morale përfshijnë të drejtën e autorit për të kundërshtuar çdo shtrembërim, gjymtim ose modifikim tjetër të veprës së tij që mund të jetë paragjyquese për nderin ose reputacionin e tij.

Të dy grupet e të drejtave i përkasin krijuesit që mund t'i ushtrojë ato. Ushtrimi i të drejtave do të thotë që ai mund ta përdorë vetë punën, mund t'i japë leje dikujt tjetër që të përdorë veprën ose mund të ndalojë dikë tjetër të përdorë veprën.

Parimi i përgjithshëm është që veprat e mbrojtura nga të drejtat e autorit nuk mund të përdoren pa autorizimin e pronarit të të drejtave. Përfshirje të kufizuara nga ky rregull i përgjithshëm, megjithatë, janë të përfshira në ligjet kombëtare të të drejtave të autorit. Në parim, termi i mbrojtjes është jeta e krijuesit dhe minimumi 50 vjet pas vdekjes së tij, e cila më pas me rishikimin e konventave u vendos 70 vjet pas vdekjes së autorit ose autorëve.

Këto aspekte ligjore janë specifikuar në konventat ndërkombëtare në të cilat shumica e vendeve tani janë palë. Në pranimin e tyre, Shtetet Anëtare duhet të kenë legjislacionin kombëtar që është në përputhje me standardet ndërkombëtare.

Në nivelin ndërkombëtar, të drejtat ekonomike dhe morale i jepen Konventës së Bernës për Mbrojtjen e veprave letrare dhe artistike, e njohur zakonisht si "Konventa e Bernës". Kjo Konventë, e cila u miratua në vitin 1886, është rishikuar disa herë për të marrë parasysh ndikimin e teknologjisë së re në nivelin e mbrojtjes që ajo ofron. Administrohet nga Organizata Botërore për Pronësisë Intelektuale (OBPI) ose (WIPO), një nga agjensitë ndërkombëtare të specializuara të sistemit të Kombeve të Bashkuara.

Te drejtat ekonomike

Në shumë shtete, p.sh. në Shtetet e Bashkuara të Amerikës arsyetimi kryesor për ligjet e të drejtës së autorit ka qenë ekonomia. Shtetet tjera, p.sh. Franca, kanë dhënë edhe arsyetim etik për të drejtën e autorit.

Arsyetimi ekonomik: Në bazë të arsyetimit të parë, duke paguar për shfrytëzimin e veprave që mbrohen me të drejtën e autorit, ne si shoqëri inkurajojmë prodhimin e veprave kreative. Nëse autorët nuk do të kishin qenë në gjendje të fitonin financiarisht nga veprat e tyre, nuk do të kishte stimulim për ta që të krijonin vepra kreative. (Handke, 2011)

Arsyetimi etik: Në bazë të arsyetimit të dytë, nuk është etike të vidhet prona e dikujt tjetër. Në bazë të këtij arsyetimi, prona nuk nënkupton vetëm një object material si p.sh. një laps, veturë

ose shtëpi, por gjithashtu edhe të drejtën e autorit si formë unike e pronës. Nëse dikush vjedh fjalët e dikujt tjetër është e njëjta gjë sikurse të vidhet një objekt material. Një arsyetim tjetër etik është se njerëzit e meritojnë mbrojtjen me të drejta të autorit nga vetë puna e tyre dhe krijimi intelektual, dhe në këtë mënyrë ata duhet të jenë në gjendje të mbrojnë punën e tyre dhe krijimin intelektual.

Edhe pse Shtetet e Bashkuara të Amerikës e ndajnë ekonominë nga etika, Evropa përfaton të dy arsyetimet dhe kjo pasqyrohet në dy grupe të të drejtave të cilat shtetet që zbatojnë të drejtën civile i ofrojnë autorëve, do të thotë të drejtat Ekonomike dhe Morale.

Të drejtat ekonomike trajtohen në Kapitullin 5 të Ligjit për Mbrojtjen e të Drejtës së Autorit në Kosovë.(Ligji nr. 04/L-065) Në bazë të këtij Ligji, autori(ët) gëzojnë të drejtat ekskluzive për shfrytëzimin ekonomik të veprës së tyre dhe mund të i'a autorizojnë ose ndalojnë të tjerëve këtë shfrytëzim

Këto të drejta ekskluzive grupohen në tre forma të shfrytëzimit të veprës, do të thotë:

Materiale:

- E drejta e reproduktimit,
- E drejta e shpërndarjes,
- E drejta e qiradhënies.

Jomateriale:

- E drejta e interpretimit publik,
- E drejta e transmetimit publik,
- E drejta e komunikimit publik me fonograme dhe videograme.

Modifikuar:

- E drejta e shfaqjes publike,
- E drejta e emetimit radioteleviziv,

- E drejta e riemimit radioteleviziv,
- E drejta e emetimit të mëtejme të emisionit,
- E drejta e vënies së veprës në dispozicion të publikut.

Të drejtat ekonomike ekskluzive të lartpërmendura konsiderohen si të drejta pronësore për shkak të tre karakteristikave që i kanë:

- **Ato mund të barten:** Vetëm autori ose autorët mund t'i shfrytëzojnë këto të drejta. Të gjitha palët e treta që duan të shfrytëzojnë këto vepra duhet të marrin lejen nga autori për veprat në fjalë. Është shumë e rëndësishme të kuptohet se bartja e të drejtave ekonomike nuk nënkupton edhe bartjen e të drejtave të autorit; e drejta e autorit vazhdon t'i përket autorit të saj. Autori bënë bartjen vetëm të një pjese të të drejtave ekskluzive tek palët e treta përkitazi me veprën e tij/saj.
- **Ato kanë vlerë financiare:** Këto janë të drejta, të cilat në fakt i mundësojnë autorit(ëve) të fitojnë të ardhura nga vepra e tij/saj. Autori ka të drejtë për kompensim për të gjitha shfrytëzimet e veprës së tij/saj nga palët e treta dhe nga të hyrat e fituara nga ndonjë kontratë ose marrëveshje për licencim. Në shtetet ku të drejtat e autorëve vlerësohen dhe mbrohen, këto të drejta mund të shërbejnë edhe si kolateral.
- **Ato gëzohen për një kohë të kufizuar:** Autori i kësaj vepre i gëzon këto të drejta prej momentit të krijimit të saj, gjatë tërë jetës së tij/saj dhe disa vite pas vdekjes së tij/saj, varësisht prej llojit të veprës. Megjithatë, këto të drejta nuk zgjasin pafundësisht. Pas vdekjes së autorit, trashëgimtarët e tij/saj ose shoqëritë kolektive janë ata të cilët kujdesen për të drejtat e tij/saj ekonomike derisa të skadojnë.

Të drejtat Morale

Të drejtat morale janë të ndara nga të drejtat ekonomike. Termi “të drejta morale” rrjedh nga termi francez “droit moral” dhe nënkupton të drejtën e autorit të ketë kontroll në veprën e tij/saj.

Të drejtat morale njihen thuajse në të gjitha shtetet që kanë nënshkruar Konventën e Bernës, përveç Shteteve të Bashkuara të Amerikës.(Plakolli, 2018)

Neni 6 i Konventës së Bernës mundëson dy lloje të të drejtave morale:

- E drejta e integritetit – është e drejta për të kundërshtuar deformimin, gjymtimin ose modifikimet tjera të veprës së autorit,
- E drejta e atribuit – i jep autorit të drejtën të vendos gjatë tërë kohës emrin e tij/saj mbi veper. Kjo e drejtë njihet edhe si e drejta e atësisë.

Një prej karakteristikave më interesante të të drejtave morale është se edhe pse ajo origjinën e ka nga shtetet që zbatojnë të drejtën kontinentale, ajo ka evoluar përmes vendimeve gjyqësore në Francë. Të drejtat morale janë të lidhura ngushtë me personalitetin e autorit; kështu që, autori gjithmonë mban të drejtat morale edhe pasi ai shet ose bart të drejtën e autorit tek palët e treta.

Përveç këtyre dy llojeve të të drejtave morale, të cilat përmendën në Konventën e Bernës, shtetet evropiane gjithashtu njohin edhe lloje të tjera të të drejtave morale në bazë të legjislacioneve të tyre kombëtare. Këto të drejta janë:

- **E drejta e rimarrjes** – e cila i jep të drejtën autorit të tërheq nga publiku të tërë veprën e tij kurdo kur ai e modifikon, madje edhe nëse është shitur, duke kompensuar individin që e zotëron për çdo humbje që autori mund t'i shkaktojë atij.
- **E drejta e modifikimit** – është e lidhur ngushtë me të drejtën e rimarrjes dhe i jep autorit të drejtën të modifikojë veprën e tij çdoherë kur ai dëshiron.
- **E drejta e zbulimit** – që njihet edhe si e drejta e përhapjes i jep autorit të drejtën të vendos kur vepra konsiderohet e përfunduar.

Ekzistojnë dy teori të cilat dominojnë në të drejtat morale:

- **Teoria moniste** – njihet në Gjermani dhe Zvicër dhe në bazë të saj të drejtat morale të autorit mbrohen deri në skadimin e të drejtave ekonomike.
- **Teoria dualiste** – njihet në Francë, Belgjikë, Danimarkë, Itali, Suedi dhe Spanjë. Kjo teori përcakton se të drejtat morale mbrohen në mënyrë të pavarur nga të drejtat ekonomike, që do të thotë se edhe pas skadimit të të drejtave ekonomike autori ose trashëgimtari i tij/saj vazhdojnë të gëzojnë të drejtat morale.

Konventa e Bernës nuk e favorizon njërën teori kundrejt tjetrës, por vetëm thotë se të drejtat morale “mbrohen së paku deri në skadimin e të drejtave ekonomike” (Neni 6(2)).(Konventa e Bernës)

Konventa e Bernës nuk mundëson që të drejtat morale të barten tek një person tjetër, që do të thotë se këto të drejta janë të patjetërsueshme. Ato nuk mund të barten dhe nuk mund të hiqet dorë nga to.

Ligji për të Drejtën e Autorit në Kosovë njih këto të drejta morale të autorit:

- E drejta e hapjes,
- E drejta e njohjes së autorësisë,
- E drejta e integritetit, dhe
- E drejta e pendimit.

Edhe pse e drejta për integritet vazhdon pa ndonjë kufizim kohor dhe i nënshtrohet trashëgimisë pas vdekjes së autorit, e drejta e pendimit vazhdon gjatë tërë jetës së autorit. Në pajtim me Konventën e Bernës, autori nuk mund t’i jap të drejtat morale të tij ndonjë personi tjetër.

2.2 Aktualiteti mbi të Drejtën e Autorit në Republikën e Kosovës dhe struktura ligjore për të Drejtën e Autorit në RKs

E drejta e autorit dhe të drejtat e përafërta në Kosovë rregullohen me Ligjin për të Drejtën e Autorit dhe të Drejtat e Përafërta (Ligji Nr. 04/L-065), që është miratuar nga Kuvendi i Kosovës me datën 21 tetor 2011.

Ligji Nr. 04/L-065 rregullon të drejtat që dalin nga e drejta e autorit dhe të drejtat e përafërta, administrimin e të drejtës së autorit dhe të drejtave të përafërta, si dhe mbrojtjen e të drejtës së autorit dhe të drejtave të përafërta. Në bazë të ligjit autori gëzon tri grupe të të drejtave: të drejtat që dalin nga e drejta e autorit dhe të drejtat tjera të përafërta, të drejtat ekonomike dhe të drejtat morale. Në pajtim me Konventën e Bernës dhe Direktivat Evropiane, Ligji nuk kërkon ndonjë formalitet për të drejtën e autorit, por kjo e drejtë i takon autorit nga vet fakti se ai është krijuesi i veprës.

Neni 2 i Konventës së Bernës ia lë në diskrecion legjislacioneve vendore të vendeve të Bashkimit të vendosin nëse veprat nuk do të mbrohen po qe se nuk janë fiksuar në ndonjë format material (fizik). Legjislacioni i Kosovës nuk e përmban ndonjë kërkesë të tillë që do të thotë se një veper nuk ka nevojë të fiksohet (shprehet) në formë materiale në mënyrë që të gëzon mbrojtje. Në këtë drejtim, Ligji i ofron mbrojtje edhe veprave gojore si p.sh. fjalimeve, leksioneve, tregimeve dhe veprave të ngjashme të shprehura gojarisht.

Por çka ndodh me fjalimet politike, ose fjalimet e bëra gjatë procedurave gjyqësore?

Neni 2 i Konventës së Bernës edhe në këtë rast ia lë legjislacionit kombëtar në diskrecion t'i përjashtojë fjalimet politike dhe fjalimet e bëra gjatë procedurave gjyqësore nga kjo mbrojtje. Për dallim nga Neni 2 i Konventës së Bernës, Ligji Nr. 04/L-065 përjashton vetëm materialin dhe publikimet zyrtare të parlamentit, qeverisë ose organizatave tjera që kanë kompetenca të zyrave publike por nuk thotë ndonjë gjë për fjalimet politike. Duhet të bëhet dallimi ndërmjet materialeve dhe publikimeve me vetë fjalimet, sepse të parat janë të fiksuara në mbajtës lëndor kurse të dytat nuk janë. Ligji është më i qartë sa i përket fjalimeve të bëra gjatë procedurave

gjyqësore sepse thotë se parashtrirat dhe aktet tjera administrative dhe procedurat gjyqësore nuk i nënshtrohen mbrojtjes së të drejtës së autorit. Fjala dhe aktet tjera përfshin edhe fjalimet.

Sa i përket të drejtave ekonomike, Ligji i Kosovës për të Drejtat e Autorit i jep autorëve të drejtën për shfrytëzimin e veprave në formë lëndore, jolëndore dhe të modifikuar. Në pajtim me nenin 14 të Konventës së Bernës, ndër të tjera, Ligji e jep edhe të drejtën e riprodhimit (riprodhimit); në pajtim me nenin 11 dhe 11 bis të Konventës së Bernës, Ligji i jep të drejtën e interpretimit publik dhe komunikimit të performancës publikut, të drejtën e transmetimit. Dhe në fund, në pajtim me nenin 12 të Konventës së Bernës, kemi të drejtën e përpunimit dhe përshtatjes të veprave audiovizuale.

Nenet 10 dhe 10 bis të Konventës së Bernës përcaktojnë se shtetet e Unionit mund të parashohin shfrytëzime të caktuara të lira të veprave në bazë të legjislacioneve kombëtare të tyre kryesisht nëse vepra është citat për qëllime të mësimdhënies, ose nëse tregohet në mënyrën e duhur burimi dhe autori pas shfrytëzimit të disa artikujve të caktuar të ndonjë vepre ose veprave transmetuese si dhe të veprave që janë parë ose dëgjuar në lidhje me ngjarjet më të fundit. Më tej, Ligji për të Drejtën e Autorit mundëson edhe shfrytëzim falas për qëllime të mësimdhënies, riprodhimit privat ose të brendshëm për qëllim të përfitimit nga njerëzit me aftësi të kufizuar, gjatë ceremonive fetare dhe festave zyrtare etj. (Kapitulli 7)

Në pajtim me Direktivën për Kohëzgjatjen e Mbrojtjes së të Drejtës së Autorit, Ligji mundëson mbrojtjen e të drejtës së autorit gjatë jetës plus 70 vite pas vdekjes së tij kundrejt Konventës së Bernës që mundëson mbrojtje gjatë jetës plus 50 vite pas vdekjes së autorit.

Ligji i Kosovës për të Drejtën e Autorit përmban dispozita të posaçme për veprat e caktuara të mbrojtura me të drejtën e autorit siç janë veprat audiovizuale, programet kompjuterike, veprat e krijuara gjatë një marrëdhënies së punës, dhe veprat e krijuara në shkolla.

Në pajtim me Konventën e Romës, Marrëveshjen TRIPS dhe Traktatin e OBPI-s për Interpretime dhe Fonograme dhe Direktivat e KE-së, Ligji përmban dispozita të posaçme për të drejtat e interpretuesve, prodhuesve të fonogrameve, producentëve të filmit, të drejtat e transmetuesve, krijuesve të bazës së të dhënave dhe botuesve. Pjesa IV e Ligjit për të Drejtën e

Autorit parasheh edhe menaxhimin dhe administrimin kolektiv të të drejtave, por fatkeqësisht nuk ka sistem të shëndoshë të menaxhimit kolektiv, e as ndonjë organ të fortë administrativ.

Edhe njëherë, në pajtim me instrumentet përkatëse ndërkombëtare dhe të BE-së, Ligji mundëson mbrojtjen e masave teknologjike dhe informacionin për menaxhimin e të drejtave. Në pajtim me kërkesat që dalin nga Marrëveshja TRIPS, Ligji përcakton masat gjyqësore dhe masat e tjera për zbatimin e mbrojtjes p.sh. kufijtë, policia etj.

Duhet të kihet parasysh se Ligji ofron mbrojtje edhe për të huajt.

2.2.1 Rregullimi sipas ligjit për të Drejtat e Autorit dhe të Drejtat e përafërta me të.

Të drejtat e përafërta janë ato të drejta të cilat janë të ngjashme me të drejtat e autorit, të cilat nuk janë të lidhura me autorin e veprës, por me ata që ia komunikojnë atë vepër publikut.(Plakolli, 2018)

Konventa e Bernës për mbrojtjen e veprave letrare dhe artistike nuk i mbulon të drejtat e përafërta, sepse këto janë të drejta relativisht të reja që për herë të parë u njohën në Konventën e Romës më 1961. Nevoja për prezantimin e nocionit të të drejtave të përafërta dhe për njohjen ndërkombëtare të tyre erdhi si rezultat i përparimit të teknologjisë e cila pastaj kontribuojë në përparimin e industrisë së incizimit, transmetimit me radio dhe televizion.

Fusha e mbrojtjes së të drejtave të përafërta ndryshon nga fusha e mbrojtjes së të drejtave të autorit. E drejta e autorit mbron shprehjen origjinale dhe kreative të ideve, e cila është pronë jo materiale. Të drejtat e përafërta mbrojnë format në të cilat këto punë origjinale i komunikohen publikut, d.m.th., interpretimet, fonogramet, filmat dhe transmetimet.

Neni 1 i Konventës së Romës thekson se të drejtat e përafërta janë të pavarura nga çfarëdo të drejtash të autorëve të cilat mund të ekzistojnë në punë.

Ligji për të drejtat e autorit në Kosovë trajton të drejtat e përafërta dhe mbulon të drejtat e interpretuesve, të drejtat e producentëve të filmit, të drejtat e transmetuesve dhe të drejtat e hartuesve të bazave të të dhënave

Të drejtat e interpretuesve

Interpretues janë aktorët, këngëtarët, muzikantët, valltarët dhe të tjerët që aktrojnë, këndojnë, bëjnë shfaqje, recitojnë, luajnë, interpretojnë ose kryejnë vepra që mbrohen me të drejta të autorit ose shprehjet e folklorit. Përveç këtyre, regjisorët e shfaqjeve teatrale, dirigjentët e orkestrave, drejtuesit e koreve, edituesit e zërit, dhe artistët e cirkut po ashtu konsiderohen si interpretues. Para zbulimit të fonogramit, ata interpretonin drejtpërdrejtë.

Me zbulimin e fonogrameve, interpretuesit filluan të kërkonin disa të drejta që kishin të bënin me incizimin e interpretimeve të tyre, për shkak të përpjekjeve artistike dhe krijuese që bënin ata gjatë interpretimit. Për shkak të këtij aspekti intelektual, interpretuesit po ashtu gëzojnë një varg të drejtash morale siç janë e drejta që emri, pseudonimi ose shenja e tyre të ceket kur të përdoret interpretimi i tyre, e drejta për të ndaluar çdo çrregullim si dhe çdo përdorim të interpretimit të tyre nëse një përdorim i tillë do të paragjykonte nderin dhe respektin e tyre. Ligji përcakton një standard që duhet të merret parasysh kur përcaktohet se a është një formë konkrete e përdorimit paragjykuese ndaj nderit dhe respektit të interpretuesit dhe që paraqesin shkallë të arsyeshme të cenimit të interpretuesit. (Plakolli, 2018)

Në përputhje me Konventën e Romës, Ligji përcakton këto të drejta ekskluzive të interpretuesve:

- Të drejtën për autorizimin ose ndalimin e fiksimit të interpretimit të tyre direkt (live),
- Riprodhimin e interpretimit të tyre në fonograme dhe videograme,
- Shpërndarjen dhe huazimin e këtyre fonogrameve dhe videogrameve,
- Transmetimi dhe emetimin publik të interpretimit të tyre direkt (live),
- Përshtatja dhe vënia në dispozicion të interpretimit të tyre për fiksime publike.

Të drejtat e producentëve të fonogrameve

Për të kuptuar të drejtat e producentëve të fonogrameve, duhet shikuar së pari në atë se çka përbën një fonogram dhe kush mund të cilësohet si producent.

Fonogrami paraqet incizimin e zërit të një interpretimi. Zëri i interpretimit duhet të jetë i fiksuar në një medium nga i cili ai mund të merret, riprodhohet ose komunikohet përmes ndonjë pajisjeje.

Producenti i fonogramit është personi ose subjekti juridik i cili e merr iniciativën dhe ka përgjegjësinë për fiksimin e parë të zërit në një interpretim.

Përveç me Konventën e Romës, mbrojtja ndërkombëtare e producentëve të fonogrameve garantohet edhe me Konventën e Gjenevës për mbrojtjen e producentëve të fonogrameve kundër kopjimit të paautorizuar të fonogrameve të tyre, e njohur si Konventa e Gjenevës, dhe Traktati OBPI për interpretime dhe fonograme (WPPT). Ndryshe nga e drejta e interpretuesve, asnjëri nga këto traktate nuk përcakton mbrojtjen e të drejtave morale të producentëve të fonogrameve. Ligji përcakton të drejtat ekskluzive ekonomike dhe të drejtat e tjera të producentëve të fonogrameve, si:

- Të drejtën për autorizimin ose ndalimin e riprodhimit, shpërndarjes dhe huazimit të fonogrameve të tyre,
- Huazimin dhe vënien në dispozicion të fonogrameve të tyre për publikun,
- Të drejtën për të marrë pjesë në pagesën (shpërblimin) për komunikimin e fonogramit publikut, kur ai publikohet për qëllime komerciale; dhe
- Të drejtën për një pagesë speciale.

Të drejtat e producentëve të filmit

Siç është cekur në modulën paraprak, shumë njerëz marrin pjesë në krijimin e një veprë audiovizuale, dhe ekzistojnë shumë çështje që kanë të bëjnë me të drejtat e autorit të cilat duhet të zgjidhen. Filmi paraqet një punë audiovizuale dhe personi ose subjekti juridik i cili me

iniciativën e tij ose për llogari të tij e fikson për herë të parë këtë vepër audiovizuale në një videogram, konsiderohet të jetë producent i filmit.

Videogrami është mediumi në të cilin fiksohet një sekuençë e pamjeve lëvizëse me ose pa zë. Edhe pse producenti i filmit nuk është pronari fillestar i të drejtës së autorit për atë film, ai prapëseprapë ka të drejtën ekskluzive ekonomike të autorizojë ose ndalojë:

- Riprodhimin dhe shpërndarjen e videogrameve;
- Huazimin dhe vënien në dispozicion për publikun të videogrameve të tyre
- Shfaqjen e videogrameve të tyre.

Producenti i filmit po ashtu ka të drejtë për pagesën speciale.

Të drejtat e transmetuesve

Fenomeni i piratërisë në transmetim ishte mjaft i pranishëm në Kosovë. Shumica prej nesh janë në dituri për kanalet televiziv që transmetojnë filmat që ende nuk ishin shfaqur nëpër kinema; pastaj ka pasur edhe kanale të tjera lokale të cilat transmetonin ngjarjet sportive dhe lajmet e kanaleve të tjera pa pasur licencë ose pa marrë leje. Ne po ashtu kënaqeshim duke shikuar shumë ngjarje sportive dhe kulturore përmes televizioneve kabllore që ofroheshin nga shumë operatorë kabllor në Kosovë, dhe të gjitha këto ngjarje transmetoheshin pa leje ose licencë nga transmetuesi. Fatmirësisht, operatorët kabllor në Kosovë, si është rasti me IPKOn, filluan të siguronin të drejtat për të gjitha programet që planifikonin të transmetonin. Por çka nënkupton kjo për publikun? Kjo nënkupton se publiku tani duhet të paguajë më shumë për të shikuar programet e ofruara nga platforma digjitale e IPKO-s. A është kjo e drejtë për publikun? Përgjigja është po, është e drejtë. Transmetuesit investojnë shumë përpjekje dhe para për të paguar për të drejtat ekskluzive të transmetimit për të transmetuar për shembull ndonjë ngjarje sportive. Ata si këmbim presin të krijojnë të hyra nga këto investime, dhe kushdo që përfshihet në shfrytëzimin e paautorizuar të të drejtave të tyre transmetuese sigurisht se do të shkaktojë humbje thelbësore në të ardhura të këtyre transmetuesve.

Kur flasim për të drejtat e transmetimit, ne duhet të sigurohemi se e kuptojmë çka nënkuptojnë ato dhe çka vërtet e gëzon mbrojtjen sipas të drejtave të përafërta.

Transmetuesi, sipas kuptimit të Ligjit për të drejtat e autorit, është subjekt juridik i cili merr iniciativën dhe ka përgjegjësinë të bëjë një transmetim. Transmetimet janë sinjale elektronike të cilat bartin programe radiotelevizive dhe të cilat transmetohen nga dhe në emër të transmetuesve që të shikohen/dëgjohen nga publiku. Këto sinjale elektronike gëzojnë mbrojtjen sipas të drejtave të përafërta, dhe jo përmbajtja e programit që transmetohet. Përmbajtja e programit mbrohet me të drejtat e autorit dhe i përket bartësve të ndryshëm të të drejtave siç janë autorët, artistët që interpretojnë, etj. Siç është cekur tashmë në paragrafin më lartë, neni 1 i Konventës së Romës përcakton se të drejtat e përafërta janë të pavarura nga çfarëdo të drejtash të autorëve që mund të ekzistojnë për një vepër. Kjo nënkupton se kur një transmetues e autorizon përdorimin e sinjalit të tij, ai autorizim nuk vlen edhe për përmbajtjen e programit. Autorizimi për të shfrytëzuar përmbajtjen e programit duhet të merret edhe nga të gjithë poseduesit e tjerë të të drejtave për përmbajtjen e programit.

Kështu, transmetuesi ka të drejtën ekskluzive të autorizojë ose ndalojë;

- Fiksimin e transmetimeve të tij;
- Riprodhimin dhe ritransmetimin e fiksimeve të transmetimeve të tij;
- Emetimin e dytë publik të transmetimit të tij, nëse një komunikim i tillë bëhet në vendet ku publiku ka qasje për të cilën ai paguan;
- Vënien në dispozicion të transmetimit të tij për publikun.

2.2.2 Aktualiteti institucional dhe funksionimi i tij në RKs.

Të drejtat e autorit si të drejta absolute duhet të mbrohen në çdo formë të mundshme, pasi që munda i asnjë krijimtari nuk duhet të nëncmohet. Pavarësisht mundësisë për mbrojtje në shpeshherë si shoqëri jemi neglizhent dhe nuk ndërmarrim veprime mbi të drejtat tona. Pavarësisht këtij fakti, institucionet tona mundësojnë qasje në çdo rast të shkeljeve tona.

Në raste të tilla në kuadër të Ministrisë përkatëse për Kulturë është krijuar dhe funksionon Zyra për të Drejtat të Autorit dhe të Drejtat e Përafërta si organ administrative. **Veprimtaria themelore e Zyrës përfshin:**

- Dhënien e lejes shoqatave për administrim kolektiv të të drejtave;
- Marrjen e lejes së dhënë Shoqatës për administrim kolektiv të të drejtave në rast të mospërbushjes së kritereve të parapara me ligj;
- Mbikëqyrjen e veprimtarisë dhe aktiviteteve të shoqatave për administrim kolektiv të të drejtave;
- Promovimin dhe ndërmarrjen e aktiviteteve për dhënien e informatave të duhura autorëve, bartësve të të drejtave dhe opinionit të gjerë lidhur me të drejtat e autorit dhe të drejtat e përafërta;
- Përcjelljen e legjislacionit ndërkombëtar dhe dhënien e rekomandimeve përkitazi me fushën e të drejtave të autorit dhe të drejtave të përafërta.

A do të dënohen këta persona që veprojnë në këtë mënyrë? Cili do të ishte dënimi? – Kjo vepër e dënueshme me Ligjin për të Drejtat e Autorit dhe me Kodin Penal të Kosovës. Sipas Ligjit për të Drejtat e Autorit, personi juridik që pa autorizim përdor punën e autorit dënohet me gjobë prej dymijë (2000) deri në dhjetëmijë (10000) Euro.

E gjithë Cfarë nevojitet për autoritetet tona që të vihen në ndjekje të kësaj vepre është raportimi tek ato kur paraqitet rasti i shkeljes sepse lufta ndaj piratërisë veq tjerash është edhe detyrim qytetar. Ndihma e dhënë në këtë mënyrë insitucioneve përkatësë do të ndikojë në ngritjen e efikasitetit drejt angazhimit për zhdukjen e fenomenit të piratërisë. Në ndjekje të piratërisë vihet Task Forca kundër piratërisë dhe Falsifikimit e cila është themeluar nga Qeveria e Republikës së Kosovës më 30 Janar 2013. Task Forca, do të zbatoj strategjinë kundër piraterisë dhe falsifikimit dhe planin e veprimit të saj, përmes veprimeve të koordinuara në mes të insitucioneve pjesëmarrëse kompetente. Konform vendimit për themelim, gjithashtu në mbledhjet e Task Forcës mund të ftohen insitucione dhe organizata tjera të pavarura. Në vendimin e Qeverisë së Kosovës të datës 30 Janar 2013, Nr. 16/114, është përcaktuar misioni i Task Forcës, i cili është:

1. Zbatimi i Strategjisë kundër falsifikimit dhe piraterisë 2012-2016 dhe planit të Veprimit;
2. Koordinimi i veprimeve të institucioneve në luftën kundër falsifikimit dhe piraterisë me qëllim të ndërmarrjes së veprimeve konkrete nga ana e institucioneve dhe organeve kompetente që janë pjesë e Task Forcës dhe institucioneve tjera që ndërlidhen me luftën kundër falsifikimit dhe piraterisë në fushën e të drejtës së autorit;
3. Sensibilizimi i institucioneve të zbatimit të ligjit, dhe publikut në luftën kundër falsifikimit dhe piraterisë në fushën e të drejtës së autorit;
4. Propozimi i legjislacionit që ndërlidhet me zbatimin e strategjisë kundër falsifikimit dhe piraterisë në fushën e të drejtës së autorit;

Task Forca ka vendosur që veprimet e saja të realizohen në dy faza të ndara:

1. Faza e parë:

Kjo fazë fillon me rastin e ditës ndërkombëtare të pronësisë intelektuale me 26 Prill 2013, qëllimi i saj është vetëdijesimi i publikut lidhur të drejtën e autorit, rëndësinë e saj për shoqërinë dhe të përgatitë të gjitha subjektet, lidhur me pasojat të cilat ato do të ballafaqohen në rast se veprimtaria e tyre konstituon në shkelje të së drejtës e autorit dhe të drejtave të përafërta.

Në këtë fazë, të gjitha subjektet do të kanë mundësinë të pajisen me autorizime dhe kontrata nga mbajtësit e të drejtave, për prodhimin, shpërndarjen apo shitjen e produkteve që mbrohen me të drejtën e autorit. Në këtë mënyrë do të luftohet ekonomia joformale e cila dëmton industrinë kreative ashtu sikurse edhe buxhetin e Kosovës.

Gjatë kësaj faze do të realizohen trajnime dhe vizita studimore për pjesëtarët e policisë, inspektorët e inspektoratit të tregut dhe zbatuesit tjerë të ligjit lidhur me mënyrat më efektive për luftimin e piraterisë.

2. Faza e dytë:

Në këtë fazë veprimet e Task Forcës, do të realizohen kryesisht në terren, dhe përfshinë marrjen e masave administrative e penale nga ana e organeve kompetente, ndaj personave që dyshohet se me veprimet e tyre kanë bërë shkeljen e të drejtës së autorit dhe të drejtave të përafërta, respektivisht kryerjes se veprës se piraterisë.

Task Forca është duke bërë planin e veprimit, për veprimet e saja në terren, duke marrë parasysh të gjitha specifikat e këtij intervenimi të organizuar shtetëror kundër kryesve të veprës së piraterisë.

Me qëllim të hetimit dhe parandalimit të piraterisë në tërë territorin e Republikës së Kosovës, do të organizohen aksione të koordinuara nga institucionet kompetente. Dhe në rastet kur dyshohet se ekzistojnë materiale pirate, të njëjtat do të sekuestrohen ose konfiskohen, gjithashtu edhe mjetet të cilat janë përdorur për prodhimin e tyre do të sekuestrohen ose konfiskohen. Në këtë drejtim është planifikuar edhe luftimi i piraterisë në internet.

Kryesit e veprës së piraterisë do të përballen edhe me pasoja penale, bazuar në Kodit Penal, nga 1 Janari 2013, shkeljet e të drejtave të autorit dhe të drejtave të përafërta konstituojnë veprë penale. Konkretisht neni 296, bënë mbrojtjen e mbajtësve të të drejtave të autorit dhe të drejtave të përafërta, përkatësisht sanksionon cenimin e pjesës pasurore dhe morale të së drejtës së autorit. Ky nen, parasheh sanksione penale me gjobë dhe burgim nga tre muaj deri në tetë vjet. Për më tepër parasheh edhe konfiskimin e sendeve dhe pajisjeve për prodhimin e tyre. Por edhe shmangia e masave teknologjike për mbrojtjen e materialeve që mbrohen me të drejtën e autorit, është e sanksionuar me nenin 297.

Mund të konkludohet se zbatimi i Strategjisë Kundër Piraterisë dhe Falsifikimit, dhe Plani i Veprimit të saj, si dhe realizimi i misionit të Task Forcës Kundër Piraterisë, do të ndikoj pozitivisht, së pari në përmbushjen e prioritetëve qeveritare dhe arritjen e standardëve evropiane, si dhe përmbushjen e sfidave të gjetura në raportin e progresit të Komisionit Evropian lidhur me zbatimin e të drejtës së autorit. Së dyti, do të ndikoj pozitivisht në, ngritjen e cilësisë dhe sasisë së krijimeve kreative, duke ndihmuar komunitetin krijues në ngritje të të ardhurave për

kreacionet e tyre, dhe në këtë mënyrë duke ndikuar në rritjen e të hyrave për Administratën Tatimore të Kosovës.

Dhe në fund, kjo Strategji dhe Task Forcë, do të ndikoj pozitivisht në përmirësimin e imazhit të Republikës së Kosovës, si një vend dhe treg, ku respektohen të drejtat e pronësisë intelektuale, përkatësisht të drejtat e autorit dhe të drejtat e ndërlidhura me të.

Përvec zyrës për të Drejtat e Autorit dhe të Drejtat e Përafërta, Task Forca përbëhet edhe prej institucioneve tjera si; Agjencia për Administrimin e Pasurisë së Sekuestruar ose Konfiskuar, Dogana e Kosovës, Inspektoriati I Tregut dhe Zyra për Pronësi Industriale.

Përfundimisht, mund të thuhet se vetëdijësimi ynë si shoqëri do të ndikontë në nivel mjaft të lartë për përmirësimin e imazhit të shtetit, sepse blerja e kopjeve origjinale, kujdesi ndaj të drejtave të autorit do të ndikonte shumë në formimin tonë si shoqëri dinjitoze në krijimin e parakushteve për investime të huaja dhe në arritjen e standardeve evropiane, por mbi të gjitha me luftimin e këtij fenomeni do të stimulohej krijimtaria artistike dhe kulturore.

2.3 Kuadri rregullator ndërkombëtar i të Drejtës së Autorit dhe ndikimi i tij në ekonomi

Ligjet për të drejtat e autorit kanë natyrë territoriale që do të thotë se ato mund të dallojnë nga njëra tjetra varësisht prej shtetit. Edhe pse disa shtete i njohin të “drejtat morale” të autorëve, të tjerat nuk e bëjnë atë. Për më tepër, disa shtete kanë kritere më të larta të mbrojtjes së të drejtave të autorit për disa vepra, kurse disa shtete tjera mund të preferojnë kriter më të ulët.

Për t’i standardizuar këto dallime në shtete të ndryshme, ndër vite janë miratuar instrumente të ndryshme ndërkombëtare. Në nivel të Evropës, ky harmonizim bëhet përmes Direktivave të Komisionit Evropian.

2.3.1 Traktatet dhe Konventat si themel i rregullimit ndërkombëtar të së Drejtës së Autorit

Traktatet më të rëndësishme ndërkombëtare që kanë të bëjnë me të drejtat e autorit janë:

Konventa e Bernës për Mbrojtjen e Veprave Letrare dhe Artistike (1886) Para miratimit të Konventës së Bernës ndonjë person është dashur të kërkojë ose deklarojë të drejtat për punën kreative në kuptim të asaj se ai/ajo është dashur të bëjë kërkesë për regjistrimin e të drejtës së autorit. Konventa e Bernës është ndikuar shumë nga ligji i Francës, i cili autorin e veprës kreative e vë në qendër të mbrojtjes (droit d’auteur) në vend të rolit ekonomik të së drejtës së autorit, i cili pasqyrohet në ligjin Amerikan. Në bazë të ligjit të Francës, autori i ka të drejtat natyrore në krijimin e tij sepse ai ka dhënë kontribut intelektual në atë vepër dhe për këtë arsye nuk ka nevojë për ligj që t’i njihet kjo e drejtë. Si rrjedhojë, Konventa e Bernës ka hequr çdo formalitet për të drejtat e autorit për të gjitha shtetet që kanë aderuar në të. Me fjalë të tjera, në bazë të Konventës së Bernës nuk ka nevojë të bëhet kërkesë për regjistrim të të drejtave të autorit, por këto të drejta ofrohen automatikisht që nga momenti i krijimit të veprës. Një gjë tjetër e cila është trajtuar dhe ndryshuar në Konventën e Bernës është edhe njohja ndërkombëtare e të drejtave të autorit. Para miratimit të Konventës, nëse dikush i ka gëzuar të drejtat e autorit në shtetin A, ai person nuk ka mundur të gëzojë të drejtën e autorit edhe në shtetin B, dhe anasjelltas.

Konventa Universale e të Drejtave të Autorit (1952) – është miratuar në Gjenevë dhe administrohet nga Organizata e Arsimit, Shkencës dhe Kulturës e Kombeve të Bashkuara

(UNESCO). Kjo Konventë ishte hartuar si kompromis për ato shtete të cilat nuk dëshironin të jenë pjesë e Konventës së Bernës për shkak të kushteve të përmendura në të p.sh. Shtetet e Bashkuara të Amerikës. Në mënyrë që të shmanget ndryshimi i ligjeve ekzistuese kombëtare për të drejtat e autorit, shteteve që kishin refuzuar ta nënshkruanin konventën e Bernës i ishte dhënë mundësia që prapë të jenë pjesë e një lloj marrëveshje ndërkombëtare. Edhe shtetet nënshkruese të Konventës së Bernës gjithashtu u bënë anëtare të UCC për të siguruar që veprat që janë krijuar në Shtetet e Bernës të gëzojnë mbrojtje edhe në shtetet tjera që nuk ishin pjesë e Bernës. Pasi që shumica e shteteve që kishin refuzuar të jenë anëtare të Bernës në atë kohë sot janë pjesë e Konventës së Bernës, rëndësia e UCC është zbehur duke e bërë Konventën e Bernës si instrumentin më të rëndësishëm ndërkombëtar në fushën e të drejtave të autorit.

Konventa e Romës për Mbrojtjen e Interpretuesve, Prodhuesve të Fonogrameve dhe Organizatave Transmetuese (1961) – për dallim nga Konventa e Bernës, e cila është traktat ndërkombëtar më i përgjithshëm dhe më gjithëpërfshirës, Konventa e Romës është e kufizuar vetëm për interpretuesit, prodhuesit e fonogrameve dhe organizatat e transmetuesve. Ajo administrohet bashkërisht nga OBPI, UNESCO dhe ILO. Në bazë të Konventës së Romës, një interpretuesi (qoftë aktorë, këngëtarë, muzikantë, kërcimtarë etj) i ofrohet mbrojtje ndaj disa akteve për të cilat ai/ajo nuk ka dhënë pëlqim siç janë transmetimi i interpretimeve drejtpërdrejtë të tyre ose fiksimi i interpretimeve të drejtpërdrejta pa pëlqimin e tyre. Gjithashtu, kjo Konventë mbron edhe prodhuesit e fonogrameve dhe iu jep atyre të drejtat ekskluzive për të autorizuar ose ndaluar riprodhimin e fonogrameve të tyre në mënyrë të drejtpërdrejtë ose tërthortë. Kjo Konventë i ofron mbrojtje edhe organizatave të transmetuesve duke ju dhënë atyre të drejtat që t'i autorizojnë ose ndalojnë të drejta e caktuara siç janë: ritransmetimi i programeve të tyre dhe fiksimi i programeve të tyre.

Marrëveshja TRIPS (1994) – administrohet nga OBT-ja dhe përcakton disa standarde minimale të formave të ndryshme të pronës intelektuale. Ajo i detyron shtetet anëtare të saj të përfshijnë disa kërkesa në legjislacionin e tyre kombëtar sa i përket të drejtave të autorit, përfshirë të drejtat e interpretuesve, prodhuesve të fonogrameve dhe organizatave të transmetuesve. Kërkesat kryesore sa i përket të të drejtave të autorit janë:

- të drejtat e autorit duhet të jepen në mënyrë automatike pa formalitete siç janë sistemi i regjistrimit të mbrojtjes ose i përtëritjes së saj;
- programet e kompjuterit duhet të trajtohen nga ligjet kombëtare për të drejtat e autorit si “vepra letrare” dhe të kenë të njëjtat kushte të mbrojtjes; dhe
- përjashtimet kombëtare nga e drejta e autorit (siç është shfrytëzimi i drejtë) duhet të kufizohet nga testi tre-hapësh i Bernës. Marrëveshja TRIPS gjithashtu njihet edhe për përcaktimin e procedurave të zbatimit, mjeteve juridike dhe procedurat për zgjidhjen e kontesteve.

Traktati i së Drejtës së Autorit të OBPI (1996) – erdhi si përgjigje ndaj avancimeve të teknologjisë dhe ka zgjeruar mbrojtjen e së drejtës së autorit edhe në disa kategori të reja të “veprave”. Si i tillë, ai i mbron programet kompjuterike dhe i trajton ato si “vepra letrare” si dhe aranzhimin dhe përzgjedhjen e materialeve në bazat e të dhënave. Për më tepër, ky Traktat ndalon shmangien e masave teknologjike për mbrojtjen e veprave dhe modifikimin e paautorizuar të informimit për menaxhimin e të drejtave të cilat i përmban vepra në fjalë. Në Bashkimin Evropian, ky traktat zbatohet përmes Direktivave të ndryshme të BE-së: Direktiva 91/250/EC—e cila e krijon mbrojtjen e të drejtës së autorit për softuer; Direktiva 96/9/EC—për mbrojtjen e së drejtës së autorit për bazat e të dhënave; dhe Direktiva 2001/29/EC—e cila i ndalon pajisjet për shmangien e “masave të mbrojtjes teknike” siç është menaxhimi i të drejtave digjitale.

Traktati për Interpretime dhe Fonograme i OBPIs (1996) – mbron interpretuesit dhe prodhuesit e fonogrameve dhe të dy këtyre kategorive i jep të drejta të caktuara ekonomike dhe kohëzgjatje të mbrojtjes për së paku 50 vite. Traktati i obligon Palët Kontraktuese të ofrojnë mjete juridike kundër shmangies së masave teknologjike duke miratuar masat e nevojshme brenda legjislacionit të tyre kombëtar, të cilat do të siguronin ekzistimin e këtyre procedurave të zbatimit. Ky Traktat ka hyrë në fuqi në vitin 2002 dhe është i hapur ndaj anëtarëve të OBPI dhe Komunitetit Evropian. Organizatat e tjera ndërqeveritare mund të bëhen palë të Traktatit me vendim të Asamblesë së Traktatit.

Direktivat më të rëndësishme të BE-së janë:

Direktiva 2001/29/EC për Harmonizimin e Aspekteve të Caktuara të së Drejtës së Autorit dhe të Drejtave të Përafërta në Shoqërinë Informative – apo siç njihet shkurtimisht Direktiva Evropiane, harmonizon ligjet kombëtare të shteteve anëtare të BE-së për mbrojtjen e të drejtës së autorit në internet dhe në mediat e tjera të reja. Kjo Direktivë erdhi si përgjigje ndaj zhvillimeve të reja teknologjike dhe kryesisht është dizajnuar për të zgjeruar mbrojtjen e të drejtës së autorit për të gjitha veprat e publikuara në internet, telefona celularë dhe pajisje digjitale. Direktiva Evropiane përmban dispozita për të drejtën e riprodhimit, shpërndarjes, komunikimit me publikun, mbrojtjen ligjore të pajisjeve kundër kopjimit dhe sistemet e menaxhimit të të drejtave. Direktiva gjithashtu përmban listën e përjashtimeve të të drejtave të autorit, e cila ishte përfshirë si pjesë e kompromisit ndërmjet opinionit të gjerë dhe mbajtësve të të drejtave të pronës intelektuale. Kjo listë përfshin kopjimin privat, kompensimin e drejtë etj.

Direktiva 2006/116/EC për Harmonizimin e Kohëzgjatjes së Mbrojtjes së të Drejtës së Autorit – harmonizon kohëzgjatjen e të drejtës së autorit dhe të drejtave të përafërta në të gjitha Shtetet Anëtare të BE-së. Kohëzgjatja fillestare për të drejtën e autorit dhe të drejtat e përafërta e cila është dhënë nga Konventa e Bernës ka qenë jeta +50 vite nga vdekja e autorit. Kjo Direktive e ka zgjatur mbrojtjen e mbajtësve të të drejtës së autorit në 70 vite pas vdekjes së autorit. Sa i përket të drejtave të përafërta, Direktiva ofron 50 vite mbrojtje dhe përshkruan rregullat për fillimin e mbrojtjes së secilës kategori të të drejtave të përafërta p.sh. për interpretuesit mbrojtja fillon nga dita e interpretimit, për fonogramet dhe producentët e filmit nga dita kur është bërë fiksimi dhe për organizatat transmetuese nga transmetimi i parë i programit të tyre.

Direktiva 96/9/EC e Parlamentit Evropian dhe Këshillit të datës 11 mars 1996 për mbrojtjen ligjore të bazës së të dhënave – apo siç njihet shkurtimisht Direktiva e Bazës së të Dhënave është Direktiva më kundërthënëse e Komisionit Evropian e cila ngrit shumë pikëpyetje për efikasitetin e saj. Kjo Direktive ekskluzivisht e rregullon të drejtën e autorit për bazat e të dhënave dhe e harmonizon mbrojtjen ligjore të bazave të të dhënave në tërë shtetet anëtare të BE-së. Përveç mbrojtjes së të drejtës së autorit për mbledhjen dhe aranzhimin e të dhënave ose materialeve tjera, kjo Konventë gjithashtu ofron edhe të ashtuquajturën mbrojtje “sui generis”. Është formë tërësisht e re e të drejtës në pronë intelektuale, e cila e zgjeron mbrojtjen jo vetëm në mbledhjen dhe aranzhimin e të dhënave ose materialeve tjera (që mbrohen nga e drejta e

autorit), por edhe përmbajtjen e bazës së të dhënave. Kështu që, prodhuesit të bazës së të dhënave i jepet e drejtë ekskluzive për të parandaluar nxjerrjen dhe shfrytëzimin e paautorizuar të përmbajtjeve të bazës së të dhënave. Në bazë të Direktivës, në mënyrë që këto përmbajtje të gëzojnë mbrojtje ato duhet të jenë në gjendje që të qasen individualisht. Kjo Direktivë është kundërshtuar fuqimisht nga Shtetet e Bashkuara të Amerikës e cila për dallim nga Evropa i ofron mbrojtje vetëm kreativitetit, i cili është shfrytëzuar në mbledhjen dhe sistematizimin e të dhënave ose informacionit tjetër, por jo edhe vetë të dhënave ose informacionit.

2.3.2 Marrëveshjet e tregtisë dhe roli mbrojtës i tyre

Një nga rrugët e marra nga SHBA që nga mesi i viteve 1980 për të përfshirë pronësinë intelektuale në të drejtën e tregtisë ndërkombëtare, përveç qasjes GATT/TRIPS dhe masave të njëanshme të tregtisë, ka qenë përfundimi i marrëveshjeve tregtare bilaterale dhe rajonale në bazë të Aktit të tij të Tregtisë 1988. Marrëveshja e Tregtisë së Lirë Kanada-Shtetet e Bashkuara e vitit 1988 ishte marrëveshja e dytë bilaterale në një seri të shumtë që do të pasohej. Vetëm disa muaj pasi SH.B.A. dhe Meksika kishin vendosur të ndiqnin një marrëveshje të tregtisë së lirë, Kanada tregoi interes për të marrë pjesë në negociatën me synimin për një marrëveshje trepalëshe. Brenda katërmëdhjetë muajsh midis 1991 dhe 1992, Marrëveshja e Tregtisë së Lirë të Amerikës së Veriut (NAFTA) u negociua me sukses midis tre vendeve; hyri në fuqi më 1 janar 1994. Ajo ishte e bazuar në FTA Kanada-SH.B.A. por shkoi përtej saj në shumë fusha, veçanërisht në pronësinë intelektuale ku marrëveshja dypalëshe kishte përfshirë vetëm një dispozitë për ritransmetimin e kablove. NAFTA u konkludua jo pak për të ndërtuar një homolog për shfaqjen e perceptuar të blicit tregtar në Evropë dhe Azi. Ajo krijoi një tregti të lirë me rreth 370 milion banorë dhe synonte rritjen e liberalizimit të tregtisë dhe aksesin më të mirë në tregjet përkatëse. Pjesë të mëdha të NAFTA merren me uljen ose heqjen e tarifave dhe pengesave tregtare. (Von Lewinski, 2018)

NAFTA theksohet këtu sepse është një nga MTL-të e para, më e rëndësishmja dhe e njohura me një kapitull mbi pronësinë intelektuale, dhe për shkak se ajo u zhvillua në një kontekst të ngushtë

me Marrëveshjen TRIPS në lidhje me kohën dhe përmbajtjen. Megjithatë, marrëveshjet rajonale në të gjithë botën nuk janë një fenomen i ri dhe së fundmi, shumë prej tyre kanë përfshirë dispozita të pronësisë intelektuale. Dikush madje mund të dallojë një prirje të kohëve të fundit drejt rajonalizimit, e cila ka shkaktuar debate për dëshirueshmërinë dhe qëllimin e ART-ve përballë OBT-së.

Në kuadrin e OBT-së, ndërsa Anëtarët në Konferencën e Katërt Ministrove në Doha pranuan rolin kryesisht pozitiv të ART-ve në promovimin e liberalizimit të tregtisë, ata gjithashtu panë nevojën për të shmangur pasojat negative për tregtinë e lirë globale. Ata vendosën të negociojnë procedura më të mira për të përcaktuar nëse ndonjë marrëveshje tregtare e veçantë rajonale përputhet me ligjin e OBT-së. Më 14 dhjetor 2006, Këshilli i Përgjithshëm i OBT-së vendosi një mekanizëm transparence që këto marrëveshje të zbatohen përkohësisht deri në përfundimin e Raundit të Doha.

2.3.3 Strategjitë ndërkombëtare lidhur me efektet ekonomike të së Drejtës së Autorit

Ligji për të drejtat e autorit shpesh zbatohet me qëllim të stimulimit të krijimit të veprave të reja për përdorim publik. Në këmbim të krijimit të veprave të reja, qeveria i jep autorit një monopol të kufizuar mbi atë punë për një periudhë të kufizuar kohore, pas së cilës pikë mund të përdoret nga publiku. Meqenëse ky debat është përfundimisht një debat mbi stimujt, diskutimet mbi politikën e të drejtave të autorit që adresojnë se si të arrihet ekuilibri i duhur midis mbrojtjes së të drejtave të autorit dhe kufizimet dhe përjashtimet nga e drejta e autorit duhet të shikojnë pjesërisht në analizën ekonomike. E drejta e autorit duhet të jetë aq e fortë sa në të vërtetë është e nevojshme për të stimuluar krijimin e veprave, dhe gjatë afatit të kufizimeve të autorit dhe përjashtimeve nga e drejta e autorit duhet të përdoren për t'i shërbyer interesit public. (Handke, 2011)

Teoria ekonomike sugjeron që politika e të drejtave të autorit lidhet me një shkëmbim ndërmjet një numri kostosh dhe përfitimesh për palët e ndryshme të interesit. Për të informuar politikën e të drejtave të autorit, është e dëshirueshme të zhvillohet: (1) një analizë e arsyeshme

gjithëpërfshirëse dhe e ekuilibruar; dhe (2) vlerësime empirike të arsyeshme në mënyrë të arsyeshme të kostove dhe përfitimeve të ndryshme.

Gjatë dekadës së fundit, janë publikuar një numër i konsiderueshëm studimesh empirike mbi pasojat ekonomike të kopjimit të paautorizuar dhe të drejtat e autorit dhe shumë më tepër duket se do të vijjnë. Studime të tilla mund të jenë të dobishme për të informuar politikën e të drejtave të autorit, në veçanti me qëllim të përshtatjes së sistemit të të drejtave të autorit përpara në përparimet në teknologjinë e kopjimit dixhital dhe dixhitalizimin më gjerësisht. Literatura ofron një katalog të modeleve të kërkimit dhe matjeve të ndryshoreve kryesore, të cilat mund të shtrihen në të ardhmen. Për më tepër, shumë studime empirike prodhuan rezultate kontradiktore ose kundër-intuitive, duke ilustruar nevojën për hetime të kujdesshme empirike sesa zbatim pa kujdes të teorisë ekonomike. Në përgjithësi, fotografia që shfaqet është akoma e paqartë.

Ngjashëm me literaturën për patentat, hulumtimi mbi të drejtat e autorit nuk ka prodhuar prova përfundimtare empirike nëse përdorimi i paautorizuar i veprave të të drejtave të autorit zvogëlon mirëqenien sociale, apo çfarë lloji i politikës së të drejtave të autorit do të zgjidhë një problem të tillë pa pasoja të tepërta të padëshiruara. Katër probleme në letërsi janë veçanërisht të theksuara.

Së pari, letërsia nuk është e ekuilibruar. Shumica e hulumtimeve empirike merren me të ardhurat e mbajtësit të të drejtave. Interesat e përdoruesit dhe përshtatja e industrisë së të drejtave të autorit kanë marrë vëmendje më pak.

Së dyti, kufizimet e të dhënave kanë bërë të vështirë për të prodhuar vlerësime të caktuara empirike në lidhje me efektet ekonomike të kopjimit të paautorizuar dhe të drejtat e autorit.

Së treti, madje edhe rezultatet në pyetje të lidhura ngushtë humben gjerësisht. Për shembull, diskutohet akoma nëse paraqitja e kërkesës për zvogëlimin e ndjeshëm të kopjeve të autorizuara të regjistrimeve muzikore në SHBA ose gjetkë (edhe pse shumica e studimeve në këtë temë specifike gjejnë një efekt të rëndësishëm).

Së katërti, provat e kufizuara empirike sugjerojnë që efektet ekonomike të së drejtës së autorit ndryshojnë midis industrive të ndryshme, por këto dallime nuk janë kuptuar ende mirë.

Në përgjithësi, ka nevojë për hulumtime të mëtutjeshme empirike dhe kriteret e mëposhtme mund të përdoren për të përcaktuar përparësitë. Nga njëra anë, hulumtimi duhet të ketë përparësi në çështjet më themelore. Për shembull, preferohet të kuptohen efektet e kopjimit të paautorizuar në kushtet aktuale të tregut në mënyrë të arsyeshme, përpara se të diskutoni rregullimet e rregullave të veçanta të të drejtave të autorit. Nga ana tjetër, hulumtimi duhet të përcaktojë përparësi çështjeve kur informacioni është veçanërisht i rrallë. Për shembull, dihet relativisht pak për efektet e mbrojtjes së të drejtave të autorit në inovacion dhe kreativitet, sesa në të ardhurat e mbajtësit të të drejtave. Për më tepër, kërkimet sasiore-empirike mbi të drejtat e autorit janë më premtuese atje ku ka të dhëna të mira në dispozicion, dhe ku eksperimente të arsyeshme natyrore ndodhin për shkak të ndryshimeve të papritura dhe thelbësore në sistemin e të drejtave të autorit. Kur këto kushte nuk përmbushen, mund të jetë jashtëzakonisht e vështirë të izolohet efekti i të drejtës së autorit për shkak të mungesës së informacionit kundër-faktik. Treguesit e koncepteve kryesore si inovacioni dhe mbrojtja e të drejtave të autorit mund të kërkojnë hulumtime në të drejtën e tyre. Më në fund, konsideratat pragmatike mund të luanin një rol në përcaktimin e përparësive. Për arsye politike dhe juridike, disa aspekte të politikës së të drejtave të autorit manipulohen më lehtë nga krijuesit e politikave sesa të tjerët, dhe kështu mund të jenë interesi i ofertës.

Literatura empirike e rishikuar këtu ofron njohuri të dobishme. Ky përmbledhje nënvizon gjithashtu boshllëqe dhe kontradikta të dukshme në literaturë. Për më tepër, ndryshimi i shpejtë teknologjik në disa industri të së drejtës së autorit dhe tregjet e lidhura mund të bëjë që gjetjet relativisht të fundit të vjetërohen. Hulumtimi i mëtutjeshëm empirik duket shumë i dëshirueshëm për të informuar debatin mbi të drejtat e autorit.

2.4 Efektet e mbrojtjes të së Drejtës së Autorit bazuar në të Drejtën Ndërkombëtare Autoriale, roli i organizatave ndërkombëtare në mbrojtjen e të Drejtës së Autorit

Të drejtat e autorit gjithmonë e më shumë po zhvillohen duke përfshirë spektrin ndërkombëtar. E gjithë kjo ndodh me anë të marrëveshjeve të ndryshme si psh. Konventave ato fitojnë mbrojtje ndërkombëtare. E kemi rastin e Organizatës Botërore të Pronësisë Intelektuale në kuadër të OKB-së e cila promovon inovacionin dhe kreativitetin për zhvillimin ekonomik, shoqëror dhe kulturor të të gjitha vendeve, përmes një sistemi ndërkombëtar të pronësisë intelektuale të balancuar dhe efektive.

Kjo Organizatë funksionon në bazë të disa komiteteve të cilat i kanë të ndara aktivitetet e tyre. Komiteti i cili ushtron veprimtari që ndërlidhet me të drejtat e autorit është Komiteti i Përhershëm për të Drejtën e Autorit dhe të drejtat e përafërta (SCCR). Komiteti përbëhet nga të gjitha vendet anëtare të WIPO dhe / ose të Unionit të Bernës; dhe, si vëzhgues, disa shtete anëtare të Kombeve të Bashkuara (KB) të cilat janë jo anëtare të WIPO dhe Unionit të Bernës, si dhe një numër organizatash ndërqeveritare dhe joqeveritare.

WIPO punon me Shtetet e saj Anëtare për të siguruar informacione mbi pronësinë intelektuale dhe mjetet e afarizmit për një gamë të audiences, përmes negociatave, ndihmës juridike dhe teknike dhe trainim në forma të ndryshme.

2.4.1 OBPI dhe roli i saj udhërrëfyes në mbrojtjen e të Drejtës Autoriale

Para se të themelohej OBPI në 1970, Sindikatat e Parisit dhe Bernës si dhe traktate të tjera të pronësisë intelektuale u administruan nga BIRPI (Bureaux International Reunis pour la Protection de la Propriete Intellectuelle). Vetë BIRPI i kishte rrënjët në Byronë Ndërkombëtare të Konventës së Parisit për Mbrojtjen e Pronës Industriale të miratuar në 1883 dhe Byrosë Ndërkombëtare të Konventës së Bernës të 1886, të cilat u bashkuan në 1893 në një zyrë të përbashkët me të njëjtin staf dhe drejtor. (Von Lewinski, 2008)

OBPI u themelua në bazë të Konventës që Themelon Organizatën Botërore të Pronësisë Intelektuale të 14 korrikut 1967. Kur kjo Konventë hyri në fuqi në 1970, u themelua OBPI. Ajo ka selinë e saj në Gjenevë. Siç parashikohej që nga fillimi, OBPI më pas u bë një Agjenci e Specializuar e sistemit të organizatave të Kombeve të Bashkuara në 1974, pas marrëveshjes me Kombet e Bashkuara.

Agjensitë e specializuara të Kombeve të Bashkuara, ndryshe nga emri i tyre duket se sugjerojnë, organizata ndërkombëtare autonome me përkatësi në KB dhe jo vetëm organe të KB. Ato themelohen me marrëveshje ndërqeveritare. E specializuar gjithashtu nuk do të thotë se ata do të kishin kompetencë ekskluzive në fushën e veçantë të veprimtarisë; për shembull, OBPI ka përgjegjësitë e tij "në varësi të kompetencës dhe përgjegjësiave të Kombeve të Bashkuara dhe organeve të tij".

Në veçanti, shpresohej që shumë vende në zhvillim të cilat ende nuk ishin anëtare të BIRPI do të bëhen anëtare të OBPI.

OBPI ofron (por nuk e bën të detyrueshëm) anëtarësimin në çdo shtet që është anëtar i Sindikatave të Bernës ose Parisit ose ndonjë traktat tjetër i administruar nga OBPI. Për më tepër, anëtarësimi në OBPI është i hapur për çdo shtet që është anëtar i Kombeve të Bashkuara, ndonjë prej agjencive të tij të specializuara, ose Agjencia Ndërkombëtare e Energjisë Atomike, ose e cila është palë në statutin e Gjykatës Ndërkombëtare të Drejtësisë, si dhe sa i përket çdo shteti tjetër i cili është i ftuar nga Asambleja e Përgjithshme e OBPI për t'u bërë Anëtare. Prandaj, çdo shtet i lidhur qoftë me BIRPI të mëparshëm, edhe nëse nuk i përket sistemit të KB, ose i lidhur me sistemin e KB pa u shoqëruar domosdoshmërisht me BIRPI, mund të bëhet Anëtar i OBPI. Që nga korriku 2007, 184 shtete janë anëtare të OBPI.(Von Lewinski, 2008)

Në përgjithësi, qëllimi kryesor i OBPI është të promovojë mbrojtjen e pronësisë intelektuale në të gjithë botën përmes bashkëpunimit midis shteteve dhe, aty ku është e përshtatshme, në bashkëpunim me ndonjë organizatë tjetër ndërkombëtare. Për të arritur këtë objektiv, OBPI ndërmerr një numër detyrash si:

Administrimi dhe krijimi i traktateve: OBPI administron traktatet ekzistuese për të cilat është përgjegjës, dhe aty ku është e përshtatshme, përgatit dhe ndihmon në rishikimet e tyre. Që nga

viti 2007, OBPI administron njëzet e katër traktate përveç Konventës së OBPI. Për më tepër, përgatit dhe lehtëson miratimin e traktateve të reja, kur kërkohen nga Shtetet Anëtare; shpesh, palët e interesuara kanë luajtur një rol para se të bëhet një kërkesë e tillë. (Von Lewinski, 2008)

Modelet e ligjeve dhe këshilla legislative: Për më tepër, OBPI harton ligje modeli dhe i dërgon ato tek Shtetet Anëtare të interesuara, kryesisht për t'i ndihmuar ata në hartimin e ligjeve kombëtare në fushën e ligjit të pronësisë intelektuale. Një ndihmë e tillë është veçanërisht e rëndësishme për vendet në zhvillim ose vendet e tjera që mund të mos kenë ndonjë përvojë (ose jo të mjaftueshme) në këtë fushë të ligjit. Ligjet model janë hartuar, për shembull, në lidhje me mbrojtjen e të drejtave fqinje në 1974 (një zonë e cila atëherë nuk ishte ende e përhapur dhe e njohur mirë si sot), mbrojtja e programit kompjuterik në 1978 (pra, mbi një objekt të ri të mundshëm të mbrojtjes nën të drejtat e autorit, ende diskutuar në atë kohë diskutueshëm), dhe vendet në zhvillim në 1976 duke marrë parasysh nevojat e tyre specifike (të ashtuquajturin “Ligji i modelit Tunis për të drejtat e autorit”), dhe statutet model për mbledhjen e shoqërive në 1980 dhe 1983. Përveç nga paraqitja e ligjeve të modelit tek ligjvënësit kombëtar, OBPI përgatit projektligje, ose jep këshilla konkrete për projektligjet legislative të paraqitura nga qeveritë e shteteve anëtare me qëllim të pajtueshmërisë së këtyre hartimeve me ligjin përkatës ndërkombëtar, si për Shtetet Anëtare kërkesë vetëm.

Trajnime dhe asistencë tjetër teknike: OBPI promovon të drejtat e autorit përmes organizimit të seminareve të llojeve të ndryshme, kryesisht në vendet në zhvillim ose për përfaqësuesit e tyre në Gjenevë. Ajo ka dhënë bursa për studentë të veçantë studentë për pjesëmarrjen në programe master në pronësi intelektuale. Një tjetër aktivitet më i fundit në fushën e arsimit në pronësinë intelektuale ka qenë krijimi i Akademisë Botërore të OBPI, e cila ofron trajnime përmes mësimdhënies në vend dhe mësimin në distancë, si dhe mundësive kërkimore.

Studime, konferenca, dokumentacion: OBPI ka organizuar konferenca me qëllim të eksplorimit të çështjeve të reja që mund të bëhen të rëndësishme në të ardhmen ose të cilat kanë nevojë për më shumë vëmendje. Të drejtat e autorit dhe temat e lidhura me të drejtat fqinje në vitet 1990 ishin, për shembull, mbrojtja e mundshme e inteligjencës artificiale (Stanford 1991), dixhitalizimi dhe pasojat e tij (Harvard 1993), veprat audiovizuale dhe teknologjitë e reja (Paris

1994), të drejtat e autorit në informacionin global infrastruktura dhe teknologjia e informacionit (Meksika dhe Napoli 1993), si dhe menaxhimi kolektiv dhe teknologjia dixhitale (Seville 1997).

Arbitrazhi dhe Ndërmjetësimi: Në 1994, OBPI filloi një aktivitet tjetër të rëndësishëm. Duke pasur parasysh rritjen e rëndësisë ekonomike të pronësisë intelektuale dhe, rrjedhimisht, rritjen e nevojës për zgjidhje alternative të mosmarrëveshjeve, e cila është më e shpejtë dhe më pak e kushtueshme sesa proceset gjyqësore të rregullta, OBPI themeloi një qendër të arbitrazhit dhe ndërmjetësimit për zgjidhjen e mosmarrëveshjeve të pronësisë intelektuale midis palëve private. Qendra e Arbitrazhit dhe Ndërmjetësimit OBPI administron katër procedurat e mëposhtme për të zgjidhur mosmarrëveshjet: ndërmjetësimi (ndihmë jo detyruese e palëve me qëllim të një marrëveshjeje të pajtuar reciprokisht), arbitrazhi (vendim detyrues nga një arbitër ose gjykata e disa arbitrave), arbitrimi i përshpejtuar (veçanërisht procedurë e shpejtë e arbitrazhit me uljen e kostos), dhe ndërmjetësimi i ndjekur, në reklamimin e një zgjidhjeje, me anë të arbitrazhit. Shërbimet e arbitrazhit dhe të ndërmjetësimit janë përdorur kryesisht në lidhje me emrat e domain-it në internet. (Von Lewinski, 2008)

OBPI është sfiduar në kohët e fundit më shumë nga puna e GATT që rezultoi në Marrëveshjen WTO / TRIPS në 1994. Megjithatë, ajo kryesisht ka përmbushur sfidat duke, së pari, përfundimin e marrëveshjes së saj të bashkëpunimit me OBT në 1995 në bazë nga të cilat OBPI ndihmon Anëtarët e OBT-së në veçanti në zbatimin e Marrëveshjes TRIPS ose ndryshe me ndihmën teknike. Së dyti, në fushën e të drejtës së autorit dhe të drejtave fqinje, ajo ka përmbushur kryesisht sfidën duke adoptuar WCT dhe WPPT në 1996 me nivelet e tyre thelbësore të mbrojtjes. Megjithatë, të dy organizatat kanë përmbushur sfida të reja, politike që nga viti 2004, kryesisht të përbëra nga një kundërshtim themelor nga vendet në zhvillim dhe grupet e përdoruesve për zhvillimin e mëtejshëm të pronësisë intelektuale ndërkombëtare. (Von Lewinski, 2008)

2.4.2 Ndërgjegjësimi dhe botëkuptimi si promotorë në mbrojtjen e së Drejtës Autoriale.

Teknologjia dixhitale në zhvillim, përdorimi në rritje i kompjuterave dhe teknologjisë së komunikimit, kanë dhënë shkaqe ligjore sfiduese për të drejtat e autorit dhe shumë të tjera priten në të ardhmen (Rao, 2003). Shumë koncepte të lidhura me të drejtat ekzistuese nuk janë lehtësisht të transferueshme nga formatet e bazuara në letër në botën dixhitale. Natyra dhe përdorimi i materialit të së drejtës së autorit në mjediset dixhitale ndryshon nga mjedisi i shtypjes. Materialet e të drejtave të autorit në përmbajtje dixhitale mund të arrihen pothuajse menjëherë nga kudo, në çdo kohë. Përparimet në teknologji bëjnë të mundur që përmbajtja dixhitale kopjohet shpejt dhe lehtë në një shkallë të gjerë pa dijeninë e pronarit të së drejtës së autorit, pa përdorimin e ndërmjetësve, transmetuar dhe përdorur nga përdorues të shumtë.

Problemi që lind kur ekziston një mendim i gabuar që përmbajtja në dispozicion në internet mund të përdoret nga kushdo pa autorizimin e pronarit të duhur, ndërsa përmbajtjet e mbrojtura me ligj të së drejtës së autorit, pavarësisht nëse ato janë botuar në letër apo në internet. Për shembull, sipas Wu et. al (2010), disa studentë mund të shkarkojnë një e-libër dhe pastaj t'ia dërgojnë me email ato shumë miqve të tyre në shkolla të tjera. Studentët jo vetëm që nuk janë të vetëdijshëm për shkeljen e mundshme të këtyre sjelljeve të një marrëveshje licencimi, por gjithashtu i konsiderojnë këto sjellje si vepra të mira - një ndarje vetëmohuese e informacionit me bashkëmoshatarët. Përgjigje të ngjashme u raportuan nga Bay (2001), të cilat keqkuptimet e fakulteteve në lidhje me ligjin e të drejtave të autorit janë gjithashtu të zakonshme, të cilat do të diskutohen më tej nën rishikimin e literaturës. Në përputhje me Mahesh dhe Mittal (2009), në lidhje me çështjet e të drejtave të autorit, dixhitalizimi i 'jashtë materialit të së drejtës së autorit' dhe materialit të së drejtës së pronësisë nga institucionet siç janë disertacioni dhe teza është më e lehtë, por marrja e lejeve nga pronarët e të drejtave të autorit të materialeve të tjera të dëshiruara është një detyrë marramendëse. Ajo gjithashtu u mbështet nga Vasudevan dhe Suchithra (2013), të cilat zbuluan se në botën e re dixhitale, rëndësia e të drejtës së autorit është e rëndësishme për shkak të se keqpërdorimi i informacionit po rritet si përgjigje ndaj çështjes për të cilën pati një incident të anulimit të doktoratës në nivelin ndërkombëtar për shkak të plagjiaturës ose i quajtur si vjedhje letrare që është një problem tjetër që lidhet me shkeljen e të drejtave të autorit.

Ligjëruesit mbështeten në veprat e të drejtave të autorit përmes përdorimit të drejtë për të lejuar një fleksibilitet të madh gjatë mësimin të studentëve të tyre pasi studentët gjithashtu mbështeten

shumë në mirëkuptimin dhe përdorimin e shprehjes së ideve, argumenteve, provave, koncepteve dhe teorive të njerëzve të tjerë. për të mbështetur të tyren dhe gjithashtu për të lehtësuar mësimin e tyre. Fatkeqësisht, Korleley zbuloi se ka mungesë të vetëdijësimit dhe mirëkuptimit për të drejtat e autorit në institucionet akademike. Disa njerëz, përfshirë pedagogë, studentë dhe administratorë të shkollave nuk vërejnë se përdorimi i shprehjeve të ideve, koncepteve dhe teorive të njerëzve të tjerë pa njohje të duhur është fyese. Disa gjithashtu mendojnë se përdorimi i materialeve të mbrojtura nga të drejtat e autorit bën ose nuk kërkon leje nga autori ose mbajtësi i të drejtave të autorit në çdo kohë (Korleley, 2014). Kjo është arsyeja pse disa përdorues kopjojnë direkt materiale nga ai në internet dhe thjesht i kthen ato si detyrat e tyre të shtëpisë pa ndonjë parafrazim ose citim të burimeve. Ata nuk e dinë që shumica e informacionit në internet mbrohen sipas ligjeve për të drejtat e autorit. Edhe pse disa përdorues mund të kenë ide të përgjithshme për ligjet e të drejtave të autorit, këta përdorues shpesh nuk e kuptojnë që shumë prej sjelljeve të tyre në internet janë të paligjshme ose joetike. Chou, Chan dhe Wu, identifikuan tre koncepte të gabuara të studentëve në lidhje me burimet e internetit dhe ligjet e të drejtave të autorit, të cilat janë të gjitha përmbajtjet e internetit janë të hapura për publikun për t'u përdorur; interneti është gjithmonë falas; dhe e gjithë përdorimi arsimor është përdorim i drejtë. Sidoqoftë, duhet të theksohet, studimi u përqëndrua në përmbajtje të përgjithshme në internet, megjithatë të tre keqkuptimet vlen edhe për mënyrën sesi studentët përdorin përmbajtje dixhitale të bibliotekës.

Prandaj, është e nevojshme që ata që përfshijnë krijimin e përmbajtjes dixhitale të jenë mirë në lidhje me çështjet e të drejtave të autorit, gjithashtu të edukojnë dhe të ndërgjegjësojnë përdoruesit e bibliotekës se si të respektojnë pronën intelektuale të të tjerëve. Shtë e rëndësishme të shmangni çdo shkelje të së drejtës së autorit për shkak të ndërgjegjësimit dhe të kuptuarit të përdoruesit ndaj ligjit për të drejtat e autorit. Për të siguruar që përmbajtja dixhitale e disponueshme lirisht, arsimi mbi ligjet e të drejtave të autorit mund të përfshihet në programin mësimor (Isiakpona, 2012) dhe ndërgjegjësimi i përdoruesit duhet të jetë i vendosur për shembull përmes promovimit të të drejtave të autorit.

Prandaj, është e nevojshme që ata që përfshijnë krijimin e përmbajtjes dixhitale të jenë mirë në lidhje me çështjet e të drejtave të autorit, gjithashtu të edukojnë dhe të ndërgjegjësojnë

përdoruesit e bibliotekës se si të respektojnë pronën intelektuale të të tjerëve. Shtë e rëndësishme të shmangni çdo shkelje të së drejtës së autorit për shkak të ndërgjegjësimit dhe të kuptuarit të përdoruesit ndaj ligjit për të drejtat e autorit. Për të siguruar që përmbajtja dixhitale e disponueshme lirisht, arsimit mbi ligjet e të drejtave të autorit mund të përfshihet në programin mësimor (Isiakpona, 2012) dhe ndërgjegjësimi i përdoruesit duhet të jetë i vendosur për shembull përmes aktiviteteve promovuese të të drejtave të autorit (Chou, 2007), punëtori dhe seminare dhe politikat që lidhen me të drejtat e autorit (Smith et al., 2006), në mënyrë që interesi i krijuesve të përmbajtjes të mund të mbrohet, të kontribuojë në krijimin e njohurive të reja dhe një autor mund të deklarojë se ato punime ishin të mbrojtura nën një prej licencat e ndryshme krijuese të përbashkëta. Strittmatter and Bratton (2014), raportoi se pasi morën udhëzime në bibliotekë me temën e plagjiaturës, studentët shfaqën perceptime të ngritura për drejtësi, detyrime kontraktuale dhe pranueshmëri kulturore. Prandaj, studiuesi sugjeroi që rëndësia e trajnimit dhe roli i udhëzimit të bibliotekës, jo vetëm në shpërndarjen e informacionit për plagjiaturën, por në pozicionimin e plagjiaturës si çështje të etikës.

Gasaway (2002), përmend se Akti i Mbrojtjes së të Drejtave të Mijëvjeçarit Digital u dha bibliotekave të drejtën të përbëjnë tre kopje të një pune të pabotuar për ruajtjen, sigurinë ose depozitimin për kërkime në biblioteka të tjera. Një prej këtyre kopjeve mund të jetë në përmbajtje dixhitale. Sidoqoftë, një kopje dixhitale e një pune të mbrojtur nga e drejta e autorit, e pabotuar, e vënë në dispozicion të publikut jashtë ambienteve të bibliotekës ose arkivave, dhe kështu mund të mos shpërndahet përmes Web-it. Në përputhje me Wu et.al (2010), ekzistojnë tre probleme ose raste madhore që ata bibliotekarë shpesh hasen gjatë promovimit të burimeve të bibliotekës dixhitale, shkarkimit masiv, shpërndarjes për përdoruesit e paautorizuar si miqtë në universitete të tjera dhe duke shkuar përtej qëllimit dhe karakteri i përdorimit akademik.

Krijuesit e bibliotekave dixhitale dhe përmbajtja e saj duhet të mbajnë çështjet e të drejtave të autorit në skemën e krijimit dhe menaxhimit të bibliotekave dixhitale, në mënyrë që çështjet e të drejtave të autorit të adresohen brenda një kornize ligjore dhe të drejtat e krijuesve dhe pronarëve të përmbajtjes mbrohen (Mahesh & Mittal, 2009). Wu et. al (2010), zbuloi se megjithëse bibliotekat në faqet e tyre të internetit të portalit kishin mbajtur në kujtesë përdoruesit që të ndiqnin me kujdes udhëzimet e shkarkimit të burimeve, pak nga bibliotekat kishin zhvilluar

ndonjë udhëzim për të promovuar përdoruesit të kuptojnë më mirë ligjet e të drejtave të autorit dhe çështjet e lidhura me të burimet e bibliotekës dixhitale. Bibliotekat që intervistuaam folën për nevojën për të zhvilluar materiale mësimore dhe kurse të ndërlidhura lidhur me ligjet e të drejtave të autorit dhe përdorimin e drejtë të burimeve të bibliotekës dixhitale. Sidoqoftë, bibliotekarët kishin hasur vetëm në disa raste problematike dhe nuk kishin informacion të mjaftueshëm në lidhje me konceptin alternativ të popullsisë më të madhe të ligjeve dhe rregulloreve.

Zbatimi i të drejtës së autorit dixhital varet nga një masë e madhe në masat teknologjike. Kufizimet për aftësinë e përdoruesve për të përdorur informacione që mund të cenojnë të drejtat e pronarëve të përmbajtjes përcaktohen nga ajo që lejon teknologjia. Në rastet kur përdoruesit potencialisht mund të kenë qasje të ligjshme në përmbajtje, disa teknologji tani në heshtje i parandalojnë ato mundësi (Postigo, 2006). E drejta e autorit zbatohet nga një zbatim i suksesshëm i politikave të zbatimit të të drejtave të autorit dhe mekanizmat e zbatimit duhet të jenë të balancuar ndaj politikave për të përmirësuar shumë studentë dhe studiues. Njoftimet për të drejtat e autorit për arsimin duhet të vendosen në vendet ku përdoren materiale të mbrojtura nga të drejtat e autorit, të tilla si Biblioteka dhe Sallat e Leksioneve (Korletey, 2014).

Korletey, përmend se shumica e studentëve në Universitetin e Shkencës dhe Teknologjisë Kwame Nkrumah mendojnë për të drejtat e autorit si një instrument që ndalon të tjerët të përdorin burimet e informacionit pa lejen e autorit. Një nga vëzhgimet kryesore që kërkojnë një shqetësim serioz, në këtë studim, është fakti që mungesa e Politikës së duhur për të Drejtën e Autorit dhe hendeku i politikave është një vakum i mundshëm që ka të ngjarë të mbajë prapë hyrjen në njohuri dhe inovacionin e mbytur në planin afatgjatë. Pavarësisht, bazuar në gjetjet e hulumtimit dhe rishikimin e literaturës përkatëse të studimit, u rekomandua që universiteti të kishte një politikë të drejtave të autorit për të adresuar çështjet e të drejtave të autorit që lindin nga përdorimi i materialeve të së drejtës së autorit nga studentët dhe pedagogët.

Megjithë gamën e gjerë të çështjeve të të drejtave të autorit të pranishëm në literaturë, disa studime kanë ekzaminuar vetëdijen e politikave të lidhura me të drejtat e autorit në arsimin e lartë në Shtetet e Bashkuara. Një studim i fakultetit në dy universitete të shkencave shëndetësore akademike në Sh.B.A zbuloi se fakulteti kishte njohuri të kufizuar të ligjeve për të drejtat e

autorit (Smith et al., 2006). Megjithatë, vetëdija për ligjet e ndryshme të të drejtave të autorit midis atyre që punojnë në biblioteka akademike në Sh.B.A mbetet e hulumtuar (Charbonneau, 2010).

Me mbizotërimin e teknikave të publikimit të rrjetit dhe dixhitalit, në ditët e sotme pothuajse të gjitha bibliotekat kanë bërë përpjekje të mëdha për të zhvilluar dhe promovuar në mënyrë efektive aktivitetet, shërbimet dhe burimet digjitale në raport me përdoruesit e tyre (Sharifabadi, 2006 & Patra, 2006). Në kampusin kolegji, zhvillime të tilla në biblioteka kanë përfituar me të vërtetë punën akademike të studentëve dhe zhvillimin profesional.

Wu, et.al (2010), zbuloi se tre probleme ose raste madhore me të cilat ata bibliotekarë shpesh hasnin gjatë promovimit të burimeve të bibliotekës digjitale, shkarkimit masiv, shpërndarjes për përdoruesit e paautorizuar si miqtë në universitete të tjera dhe duke shkuar përtej qëllimit dhe karakterit të përdorimi akademik.

Bibliotekat luajnë një rol të rëndësishëm në rritjen e ndërgjegjësimit të konsumatorit për të drejtat e autorit. Në një studim të bibliotekave akademike kanadeze, Horava zbuloi se përgjegjësia për aktivitetet e të drejtave të autorit ishte shpërndarë në të gjitha nivelet e pozicionit të bibliotekës, përfshirë administratorët e bibliotekave, bibliotekarët dhe stafin brenda departamenteve të ndryshme. Standardet ACRL për Bibliotekat në Arsimin e Lartë këshillojnë bibliotekarët që të bashkëpunojnë me fakultetin mësimor për t'u mësuar studentëve aftësi në "vlerësimin e informacionit, të menduarit kritik, pronësinë intelektuale, të drejtat e autorit dhe plagjiaturën".(Schlosser, 2009)

Është interesante, shumë pak nga bibliotekat në mostrën e studimit nga bibliotekat akademike kanadeze raportuan se kishte një individ të vendosur brenda bibliotekës që shërbente si oficer i të drejtave të autorit. Disa institucione mund të mos punësojnë një oficer të përkushtuar për të drejtat e autorit, por përkundrazi të kenë personel në disa departamente që punojnë në bashkëpunim me çështjet e të drejtave të autorit (Secker, 2020). Ndër institucionet në Shtetet e Bashkuara me një zyrtar të caktuar për të drejtat e autorit, vendndodhja e këtij pozicioni ishte shpesh brenda bibliotekës sesa një njësi tjetër në kampus.(Albitz, 2013)

Shumë nga studentët nuk e dinin që kjo lloj sjelljeje ndoshta shkelte jo vetëm ligjet e të drejtave të autorit, por edhe marrëveshjet e licencimit. Washtë zbuluar gjithashtu se, Chou, Chan dhe Wu, sugjeruan që biblioteka duhet të identifikojë qëllimet kryesore të udhëzimit. Nëse qëllimi kryesor mësimor është të stimulojë vetëdijen e studentëve dhe të ndihmojë studentët të zhvillojnë një ndjenjë të ligjshmërisë, atëherë udhëzimet, arsimit i përgjithshëm i përdoruesve të bibliotekës ose programi i leximit të informacionit duhet të paraqesin sjellje të përshtatshme në raste reale. (Kinengyere, 2007)

Bibliotekat akademike janë duke u përfshirë gjithnjë e më shumë në çështjet e të drejtave të autorit, të tilla si përmes punës me rezervat e kursit, burimet e licencuara të bibliotekës dhe ndihmën e autorëve të fakulteteve në negociimin e marrëveshjeve për të drejtat e autorit me botuesit. Albitz shprehet ndërsa rritet rëndësia e arsimit për të drejtat e autorit, është thelbësore të sigurohet që personat e caktuar për këtë përgjegjësi të kenë burime dhe mbështetje për të kryer përgjegjësitë e tyre në mënyrën më efektive dhe efektive të mundshme. Në një fushë tjetër të të drejtave të autorit, një raport nga edukause (2013) deklaroi se ekziston nevoja e shtuar për edukimin e të drejtave të autorit në kampus në lidhje me sfidat e të drejtave të autorit dhe Kurseve Masive të Hapura Online (MOOCs). Të marra së bashku, bëhet e qartë se çështjet dhe mundësitë e të drejtave të autorit përshkojnë peizazhin e arsimit të lartë. Kur njerëzit kuptojnë se si përshtaten dhe cili është roli i tyre, ata mund të krijojnë një sens të ri të angazhimit (Axelrod, 2014).

Siç u përmend më lartë nga Chou, Chan dhe Wu të cilët identifikuan tre keqkuptime të shkëlqyera të studentëve në lidhje me burimet e internetit dhe ligjet e të drejtave të autorit, të cilat janë të gjitha përmbajtjet në internet, janë të hapura për publikun për t'u përdorur; interneti është gjithmonë falas; dhe e gjithë përdorimi arsimor është përdorim i drejtë. Përgjigje të ngjashme u raportuan nga Bay, të cilat keqkuptimet e fakulteteve në lidhje me ligjin e të drejtave të autorit janë gjithashtu të zakonshme. Edhe pse shumë anëtarë të fakulteteve nuk janë të vetëdijshëm për këtë, përdorimi i drejtë nuk vlen për të gjitha materialet e përdorura për një qëllim arsimor. Disa kushte duhet të përmbushen për përdorim të drejtë për t'u përdorur në materialet e mbrojtura. "Përcaktimi i përdorimit të drejtë duhet të bëhet rast pas rasti, me një ekzaminim të rrethanave të veçanta të çdo përdorimi (Schockmel, 1996). Itshë e qartë se stafi i

bibliotekës dhe përdoruesit e bibliotekave akademike duhet të mësohen në lidhje me të drejtat e autorit dhe se si ndikon kjo çështje e ndërlikuar dhe e rëndësishme në to.

Prandaj, me të njëjtën qasje, përdoruesve duhet t'u jepet vetëdijësim, edukim dhe kuptim i çështjeve që lidhen me të drejtat e autorit në universitet kur ata kryejnë kërkime ose detyra të plota të caktuara kur qasen në burime të përmbajtjes dixhitale të siguruar nga PTAR, UiTM Puncak Perdana. Ndërtimi i një fuqie punëtore bibliotekare të ditur dhe të trainuar është vetëm një hap për të mbështetur ata në bibliotekat akademike dhe përgjegjësitë e tyre për të drejtat e autorit. Në përputhje me Korlethey, punëtori dhe seminare duhet të organizohen për studentët në fakultetet dhe departamentet e tyre të ndryshme për t'i edukuar ato në lidhje me të drejtat e autorit në mënyrë që të zvogëlojnë shkeljen e të drejtave të autorit.

Për më tepër, Bay, raporton se bazat e ligjit për të drejtat e autorit janë jashtëzakonisht të rëndësishme në akademi, por bibliotekarët, ata personel akademik ka shumë të ngjarë të jenë në "linjat e para" të betejave të shkeljes së të drejtave të autorit, nuk po bëjnë aq sa duhet për të edukuar mbrojtës të të drejtave të autorit dhe si ndikon në komunitetin e arsimit të lartë. Programet mësimore të bibliotekave akademike shumë rrallë merren me edukimin e mbrojtësve të të drejtave të autorit, ndërsa trajnimi i tyre në bazat e leximit të informacionit ose ndërlikimet e procesit të kërkimit. Shtë e qartë, kjo është një fushë në të cilën programet mësimore dhe të arsimimit të bibliotekave mund të bëjnë një ndikim shumë të nevojshëm.

Mund të konkludohet se ekziston një shqetësim global i ligjit për të drejtat e autorit për të luftuar plagjiaturën, piraterinë dhe format e tjera të shkeljes së të drejtave të autorit duke ofruar mbrojtje për veprat e mbrojtura nga të drejtat e autorit. Sidoqoftë, kur të drejtat e autorit zbatohen dhe ndërgjegjësimi rritet, pirateria, plagjiaturat dhe format e tjera të shkeljes së të drejtës së autorit do të zvogëlohen.

2.5 Ndikimi i Konventave dhe marrëdhënieve ndërkombëtare në përmirësimin ligjor të fushës

Konventat ndërkombëtare të të drejtave të autorit njohin rëndësinë e krijimtarisë dhe kulturës në të gjithë botën dhe ndihmojnë në forcimin e normave globale që harmonizojnë ligjet e ndryshme të të drejtave të autorit të vendeve të veçanta. Këto norma ndihmojnë në sigurimin e pronarëve të të drejtave të autorit që veprat e tyre do të mbrohen në mënyrë të duhur jashtë vendit, gjë që lehtëson shpërndarjen më të gjerë dhe qasjen në libra, filma, muzikë dhe vepra të tjera krijuese. Botuesit mbështesin në mënyrë aktive përpjekjet e tilla që synojnë zhvillimin e një baze ndërkombëtare për mbrojtjen e të drejtave të autorit. Përrjashtimet e përgjithshme dhe kufizimet për mbrojtjen e të drejtave të autorit, megjithatë, nuk janë të përshtatshme për harmonizimin ndërkombëtar, sepse përrjashtimet duhet të pasqyrojnë nuancat e tregjeve kombëtare individuale.

2.5.1 Konventat dhe vlerat për vendet anëtare dhe joanëtare

Konventat ndërkombëtare të të drejtave të autorit njohin rëndësinë e krijimtarisë dhe kulturës në të gjithë botën dhe ndihmojnë në forcimin e normave globale që harmonizojnë ligjet e ndryshme të të drejtave të autorit të vendeve të veçanta. Këto norma ndihmojnë në sigurimin e pronarëve të të drejtave të autorit që veprat e tyre do të mbrohen në mënyrë të duhur jashtë vendit, gjë që lehtëson shpërndarjen më të gjerë dhe qasjen në libra, filma, muzikë dhe vepra të tjera krijuese. Botuesit mbështesin në mënyrë aktive përpjekjet e tilla që synojnë zhvillimin e një baze ndërkombëtare për mbrojtjen e të drejtave të autorit. Përrjashtimet e përgjithshme dhe kufizimet për mbrojtjen e të drejtave të autorit, megjithatë, nuk janë të përshtatshme për harmonizimin ndërkombëtar, sepse përrjashtimet duhet të pasqyrojnë nuancat e tregjeve kombëtare individuale.

Traktatet ndërkombëtare të të drejtave të autorit nxisin norma globale që përmirësojnë mbrojtjen dhe aksesin ndaj veprave të mbrojtura nga të drejtat e autorit. Ata e njohin rëndësinë e krijimtarisë dhe kulturës në shoqëri, promovojnë investime në libra dhe revista me cilësi të lartë dhe e bëjnë më të parashikueshme tregtinë ndërkombëtare të veprave me të drejta të autorit - të

gjitha këto lehtësojnë shpërndarjen globale dhe hyrjen më të gjerë në veprat e mbrojtura nga të drejtat e autorit.

Për dallim nga marrëveshjet e tregtisë së lirë ose politikat e përgjithshme të tregtisë, të cilat merren me një gamë të gjerë të çështjeve të tregtisë ndërkombëtare nga puna tek shqetësimet mjedisore, konventat e të drejtave të autorit përqendrohen vetëm në çështjet e të drejtave të autorit. çështjet specifike të të drejtave të autorit mund të përfshijnë përcaktimin e të drejtave, shpjegimin se si të zbatohen të drejtat në kontekste të caktuara dhe përcaktimi i përjashtimeve ose kufizimeve në zbatimin e mbrojtjeve të të drejtave të autorit për të promovuar objektiva specifike.

Organizata Botërore e Pronës Intelektuale (OBPI) administron një numër konventash dhe burimesh të pronësisë intelektuale për patenta, marka tregtare dhe të drejtat e autorit. OBPI gjithashtu koordinon përpjekjet për krijimin e traktateve të reja shumëpalëshe për të drejtat e autorit (marrëveshje midis shumë vendeve), si dhe marrëveshje të tjera që rrisin pajtueshmërinë dhe parashikueshmërinë e mbrojtjeve të të drejtave të autorit në të gjithë globin.

2.5.2 Roli i kërkimit shkencor në thellimin e ndërgjegjësimin, si mbështetës i konceptimit të fushës

Kërkimet juridike, rëndësia dhe përfitimet në industrinë juridike janë të njohura. Hulumtimi juridik është një mjet shumë i rëndësishëm për avokatët individualë dhe firmat e avokatisë, pavarësisht nga fushat e tyre të praktikës. Ai përfshin kërkimin themelor të çështjes së markës së tokës që rregullon çështjet në fjalë. Hulumtimi juridik, megjithëse tingëllon i thjeshtë është një punë jo e lehtë. Shkathtësia për të kryer hulumtime juridike është e domosdoshme për avokatët, pavarësisht nga fusha ose lloji i praktikës. Hapi më themelor në kërkimin juridik është gjetja e çështjes kryesore që drejton çështjet në fjalë. Siç e dinë shumica e studiuesve, kjo është shumë më e vështirë sesa tingëllon.

Disa nga problemet e zakonshme me të cilat studiuesit hasin ndërsa bëjnë kërkime janë:

Ekziston një mundësi shumë e fortë që gjatë procesit të hulumtimit, çështjet në fjalë interpretohen gabimisht. Interpretimi i gabuar mund të rezultojë në hulumtime që nuk janë të rëndësishme për çështjen aktuale. Prandaj, identifikimi i çështjes së duhur është shumë i rëndësishëm për një hulumtim efektiv. Një hulumtim i mirë përfshin kërkimin e parimeve themelore të gjetjes, të kuptuarit dhe zbatimit të ligjit.

Çështja e dytë me të cilën studiuesit vazhdimisht përballen janë ndryshimet e bëra në ligjin e një shteti ose një vendi të veçantë. Vendimet e ndara dhe kontradiktore gjithashtu e bëjnë të vështirë për studiuesit ligjorë të arrijnë në një përfundim të duhur. Faza më e rëndësishme për hulumtime juridike fillon me fillimin e një çështje pasi është e rëndësishme të hulumtohen me kujdes faktet e një çështjeje dhe doktrinat ligjore dhe shembujt që mund të zbatohen të cilat do të formësojnë strategjinë e paraqitjes së çështjes. Hulumtimi i mirë juridik është një ngatërrim i analizës, mirëkuptimit dhe zbatimit. Kuptimi dhe analizimi i një avokati të një çështje fillon me identifikimin e fakteve përkatëse dhe përcaktimin e çështjeve juridike që duhet të hulumtohen. Kjo analizë vazhdon pyetjen se çfarë duhet të kërkohet është përcaktuar. Ndërsa konstatohet çështje juridike përkatëse, kërkohet aplikim dhe kuptim i të njëjtës. Hulumtimi vë në dispozicion një bazë të rëndësishme hetimore që nxit vendimet për pjesën tjetër të çështjes. Hulumtimi është një përbërës serioz dhe i vazhdueshëm i përfaqësimit të një klienti.

Gjetja e ligjit të duhur është thelbësor për çdo hulumtim juridik. Sidoqoftë, nuk duhet të harrojmë se përfundimi i duhur varet nga aftësia e studiuesit për të analizuar çështjen e gjetur gjatë procesit të hulumtimit. Kërkimi duhet të merret seriozisht dhe duhet të angazhohet për të zhvilluar vazhdimisht aftësitë e tyre të hulumtimit. Marrja e hulumtimit seriozisht nënkupton gjithashtu të punoni në aftësitë dhe njohuritë tuaja kërkimore. Një duhet të jetë i azhurnuar me ligje që ndryshojnë shpesh dhe duhet të jenë të disponueshme për të kushtuar orë të gjata si në kohë, duke kërkuar për çështjen e saktë mund të jetë kohë. Durimi dhe dëshira e dëshiruar për të mësuar janë cilësitë që duhet të zotërojnë të gjithë studiuesit pasi aftësitë kërkimore i mundësojnë personit të mësojë për fusha të reja të ligjit dhe të vazhdojë të azhurnohet gjatë gjithë karrierës së tyre.

Injoranca e studiuesit për ligjin aktual ose të ndryshuar nuk është justifikim për kryerjen e padrejtë të detyrës së tij si studiues. Gjithashtu duhet të theksohet se studiuesit duhet të japin një

listë të burimeve që u konsultuan gjatë procesit të hulumtimit në mënyrë që të vërtetojnë vërtetësinë e materialit të dhënë.

Një person që ndërmerr një projekt të hulumtimit juridik duhet të jetë i vetëdijshëm për parimet themelore dhe çështjet e ligjit në lidhje me temën e hulumtimit të ndërmarrë. Njohuria e plotë do të ndihmojë në përcaktimin e ligjit për çështje dhe fakte të rëndësishme.

Avokatët, të cilët nuk kanë kryer hulumtime të rëndësishme gjithmonë përballen me rrezikun e paditur nga klientët e tyre pasi mos kryerja e hulumtimeve në një mënyrë të duhur për të pasur një kuptim më të mirë të ligjit të përhapur mund të çojë në çështje të përgjegjësive personale për klientin.

Megjithëse ekzistojnë shumë mjete në dispozicion për të realizuar një hulumtim efektiv, hulumtimi juridik është bërë më i vështirë pasi që është shfaqur nevoja për të dhëna të sakta dhe aktuale, duke u kërkuar kështu studiuesve të fitojnë aftësi të reja në mënyrë që të mbajnë ritmin me ndryshimet. Hulumtimi juridik është një aftësi kritike që të gjithë avokatët praktikë duhet të fitojnë, megjithatë avokatët të cilët janë të shtypur me vështirësi për kohën dhe nuk mund t'i kushtojnë kohë hulumtimeve tani mund të transferojnë projekte kërkimore në ofruesin e shërbimeve mbështetëse ligjore me bazë në Indi. Përfitimi i nënshkrimit të projekteve të tilla kursen në kosto dhe do të dorëzohet me të njëjtën prodhim pasi këta shitës në det të hapur mbështesin një ekip avokatësh të kualifikuar, të cilët janë ekspertë për të bërë projekte kërkimore.

Theelësi i hulumtimit juridik efektiv është të zhvillojë një taktikë të mirë kërkimore dhe të ndjekë një qasje efektive.

3. DEKLARIMI I PROBLEMIT

Sot në botë, rregullimi ligjor i së drejtës së autorit nuk është vetëm një aspekt i së drejtës kombëtare të çdo shteti, por ai ka marrë përmasa ndërkombëtare, duke u bërë kështu objekt i rregullimit normativ edhe nga marrëveshje ndërkombëtare ndërmjet shteteve pjesëmarrëse në këto tractate.

E drejta e autorit dhe të drejtat e lidhura me të janë thelbësore për krijimtarinë njerëzore, duke i dhënë krijuesve stimuj në formën e njohjes dhe shpërblimeve të drejta ekonomike. Sipas këtij sistemi të të drejtave, krijuesit janë të sigurt se veprat e tyre mund të shpërndahen pa frikë nga kopjimi i paautorizuar ose pirateria. Kjo nga ana tjetër ndihmon në rritjen e aksesit dhe rrit kënaqësinë e kulturës, njohurive dhe argëtimit në të gjithë botën.

Kosova është ende në hapa fillestar mirëpo me progres në këtë fushë, megjithëse ka ende mjaft vend për përmirësime dhe ndryshime të mëtutjeshme.

Nënshkrimi i çdo lloj marrëveshje dy ose shumëpalëshe midis subjekteve të ndryshme të së drejtës nënkupton pranimin dhe zotimin për zbatimin e të drejtave dhe detyrimeve që lindin nga kjo marrëveshje sipas kushteve të përcaktuara në të. Sipas Kushtetutës së Republikës së Kosovës, si akti më i lartë juridik, çdo marrëveshje ndërkombëtare e ratifikuar bëhet pjesë e sistemit të brendshëm juridik dhe ka epërsi mbi ligjet kombëtare të cilat bien ndesh me të.

Kështu, me nënshkrimin dhe më pas me ratifikimin në parlament të Marrëveshjes së Stabilizim-Asocimit ndërmjet Republikës së Kosovës dhe Bashkimit Europian, Kosova ka marrë përsipër detyrimin (është angazhuar) për harmonizimin e legjislacionit kombëtar me atë të BE në të gjitha degët e së drejtës. Me synimin për të qenë pjesë e BE, ne duhet të bëjmë inkorporimin e direktivave në legjislacionin kombëtar të pronësisë intelektuale, të së drejtës së autorit.

Në sistemin tonë të së drejtës, instituti i së drejtës së autorit është i vonë. E drejta e autorit si degë e pronësisë intelektuale, është një tërësi normash juridike morale dhe ekonomike të mbrojtura me ligj. Termi pronësi intelektuale i referohet gjerësisht krijimeve të mendjes së njeriut. Të drejtat e

pronësisë intelektuale mbrojnë interesat e krijuesve duke ju dhënë atyre të drejtën e pronës mbi krijimet e tyre.

4. METODOLOGJIA

Është shqyrtuar dhe marr parasysh shtrirja dhe dallimet gjeografike, demografike dhe politike në vlerësimin e statusit aktual të së drejtës së autorit në Evropën dhe më gjerë.

Nënshkrimi i çdo lloj marrëveshje dy ose shumëpalëshe midis subjekteve të ndryshme të së drejtës nënkupton pranimin dhe zotimin për zbatimin e të drejtave dhe detyrimeve që lindin nga kjo marrëveshje sipas kushteve të përcaktuara në të. Sipas Kushtetutës së Republikës së Kosovës, si akti më i lartë juridik, çdo marrëveshje ndërkombëtare e ratifikuar bëhet pjesë e sistemit të brendshëm juridik dhe ka epërsi mbi ligjet kombëtare të cilat bien ndesh me të.

Kështu, me nënshkrimin dhe më pas me ratifikimin në parlament të Marrëveshjes së Stabilizim-Asocimit ndërmjet Republikës së Kosovës dhe Bashkimit Europian, Kosova ka marrë përsipër detyrimin (është angazhuar) për harmonizimin e legjislacionit kombëtar me atë të BE në të gjitha degët e së drejtës. Me synimin për të qenë pjesë e BE, ne duhet të bëjmë inkorporimin e direktivave në legjislacionin kombëtar të pronësisë intelektuale, të së drejtës së autorit.

Prezentimi dhe analiza e rezultateve fillon me arritjet dhe vështirësitë e Kosovës në plotësimin e kriterëve sa i përket të drejtës së autorit. Pjesë e rendësishme e temës dhe analizave të rezultateve është dhe aktualiteti dhe funksionimi i saj në Republikën e Kosovës. Ndërsa pjesa e fundit prezentimit dhe analizës së rezultateve bëhet duke i analizuar disa faktor si Organizatat Ndërkombëtare si dhe Konventat dhe marrëdhëniet ndërkombëtare.

5. KONKLUSIONE DHE REKOMANDIME

Në këtë shekull, ekonomia e bazuar në dije dhe shoqëria e pasur me informacion, të ashtuquajturat ndërmarrje krijuese, ata që merren me shfrytëzimin tregtar të mallrave dhe shërbimeve të bazuar në të drejtat e autorit (d.m.th., libra, film, muzikë), kontribuojnë ndjeshëm në zhvillimin ekonomik, shoqëror dhe kulturor të kombeve. Këto ndërmarrje formojnë rrjete komplekse në sektorë të drejtuar nga përmbajtja, të cilat nga ana tjetër përbëjnë industritë krijuese. Karakteristikat e tyre unike (d.m.th., produktet origjinale simbolike) drejtojnë dhe mbajnë tradita të larmishme kulturore dhe zakonore dhe përmirësojnë vlerat shoqërore. Në të njëjtën kohë, ato gjenerojnë pasuri, rrisin mundësitë e punësimit dhe promovojnë tregtinë. Megjithatë, vlera dhe potenciali i tyre i vërtetë shpesh nënvlerësohen dhe analizohen në mënyrë të pamjaftueshme.

Në vitin 2003 WIPO publikoi një "Udhëzues për Anketimin e Kontributit Ekonomik të industrive të Bazuara në të Drejtat e Mbrojtjes". Udhëzuesi përmbledh përvojat ekzistuese në vlerësimin kontributi ekonomik i industrive të bazuara në të drejtën e autorit në ekonominë kombëtare dhe ofron udhëzime për ata që studiojnë rezultatet krijuese në aspektin ekonomik. Ndërsa qëllimi kryesor i Udhëzuesit është të prodhojë një qasje të harmonizuar ndaj sondazheve ekonomike në këtë fushë, ai shkon më tej në sigurimin e qeverive, institucioneve kërkimore dhe shoqërisë civile në përgjithësi me një mjet praktik për të vlerësuar kontributin e sektorit të tyre të drejtave të autorit. Bazuar në Udhëzimet, WIPO gjithashtu publikoi "Studime Kombëtare mbi Vlerësimin e Kontributit Ekonomik të Industritë të Bazuara në të Drejtat e Mbrojtjes" është tani në dispozicion si WIPO Publikimi Nr. 624.

Si përfundim, ky punim do i përgjigjet disa pyetjeve shumë të zakonshme rreth të drejtës së autorit.

C'farë është e drejta e autorit? E drejta e autorit është term i cili përfshin një grup të të drejtave të cilat i'u dhurohen njerëzve të caktuar për punën e tyre letrare ose artistike. E drejta e

autorit është komponentë e rëndësishme e të drejtave të Pronësisë Intelektuale, e cila mbron romanet, poezitë, dramat, muzikë dhe veprat e tjera.

Pse kemi nevojë për të Drejtën e Autorit dhe për çfarë qëllimi shërben ajo? Të gjithë bëjmë gjëra të ndryshme për të siguruar jetesën. Mjeku, juristi ose punëtor ndërtimi në fund të muajit e marr pagesën për të gjitha shërbimet që i kam ofruar. Por si ndodh me dikënd që shkruan vepër për jetesën e tij? Nuk do të ishte korrekte që një person tjetër të nxjerr dobi nga puna e huaj duke shitur kopjet e librit dhe të fitoj nga puna e huaj. Përgjigjia qëndron në Të Drejtën e Autorit e cila e mbron autorin duke i dhënë të drejtën të ndaloj shfrytëzimin e punës së tij nga palët e treta pa autorizimin e tij paraprak.

Çfarë dobi të tjera mund të nxirren nga të Drejtat e Autorit? Cili është përfitimi i shoqërisë nga e Drejta e Autorit?

E Drejta e Autorit shërben si stimulim i kreativitetit dhe sa më i madh që të jetë kreativiteti në një shoqëri aq më e zhvilluar dhe e fortë është edhe vetë shoqëria. Thënë thjeshtë, e Drejta e Autorit shërben për t'i baraspeshuar interesat e pronarëve të të drejtës së Autorit me interesat e opinionit dhe në këtë mënyrë ta avancojë përparimin e shoqërisë.

Tani më saktësisht do të thoshim se: E drejta e autorit si e drejtë subjektive e karakterit absolut e titullarit mbi një krijimtari intelektuale në fushën e letërsisë, artit dhe shkencës. Në përgjithësi kuptojmë një krijim të mendjes së autorit, e cila shërben si barrierë në shfrytëzimin e saj në forma të ndryshme. Kjo krijimtari origjinale ka karakter individual pa marrë parasysh vlerën artistike të saj, andaj origjinaliteti i saj duhet ruajtur.

Analiza e kuadrit ekzistues të zbatimit të të drejtave të pronësisë në Kosovë identifikon nevojën për identifikimin e një kuadri të gjerë dhe të integruar politikash që duhen të ndërmerren nga Qeveria Kosovare si dhe institucionet përgjegjëse. E gjithë kjo duhet të bazohet në një vizion të qartë dhe afatgjatë, i cili do të përcaktojë rrugën e Kosovës drejt mbrojtjes dhe promovimit bashkëkohor të të drejtave të autorit. Duke qenë se Kosova dhe institucionet Kosovare kanë relativisht pak eksperiencë në këtë fushë, është thelbësore vlerësimi i kujdesshëm i modeleve të vendeve të tjera perëndimore duke adoptuar ato politika dhe masa të nevojshme për përmirësimin e situatës së të drejtave të pronësisë intelektuale në Shqipëri. Lidhur me të drejtat e

autorit duhet të përcaktohen programe të posaçme që prekin fushën e arsimit, medias, fushatave të ndërgjegjësimit, promovimit, etj. Të gjitha këto kërkojnë politika të qarta në nivel qeverisjeje qëndrore dhe vendore, të cilat do të mundësonin koordinimin e ndërhyrjeve në kuadrin legjislativ, në strukturat administrative të institucioneve apo edhe në proceset funksionale të tyre. Zbatimi efikas i të drejtave të pronësisë intelektuale është një element thelbësor për progresin e mëtejshëm social ekonomik si dhe rritjen e nivelit të konkurrueshmërisë së vendit në tregun ndërkombëtar dhe garantimin e një mjedisi konkurrence të drejtë në tregun kombëtar. Ajo, kontribuon në krijimin e kushteve optimale për thithjen e investimeve të huaja në vend si dhe është një gur themeli në procesin e integritit të tij në Bashkimin Evropian.

Rekomandohet:

1. Përfundimi i plotësisht të kornizës rregullatore dhe legjislative.
2. Zhvillimi dhe forcimi i institucioneve, të përfshira në zbatimin e të drejtave të autorit. Të merren masa në fushën e teknologjisë së informacionit, trajnimeve profesionale; zhvillimin e shërbimeve të tilla si shërbimet e ndërgjegjësimit dhe arsimit që duhet në krijimin e hapësirave të reja drejt integritit Evropian të ofrohen nga institucionet kryesore për partnerët vendas dhe grupet e interesit.
3. Forcimi i bashkëpunimit dhe koordinimit midis institucioneve, si në nivel kombëtar ashtu edhe në nivel rajonal apo me gjerë, në funksion të përmirësimit të punës në mbrojtje të të drejtave të autorit,
4. Rritja e ndërgjegjësimit të publikut në Kosovë lidhur me të drejtat e autorit.
5. Përveç rolit promovues të menjëhershëm që ka media, sensibilizimi i opinionit lidhur me të drejtat e autorit duhet të trajtohet në mënyrë strategjike nëpërmjet ndryshimeve të nevojshme në sistemin arsimor. Rekomandohet që arsimimi në fushën e të drejtës së autorit të jetë i lidhur ngushtë me arsimimin për përgjegjësinë e përgjithshme qytetare.

6. REFERENCAT

1. Albitz, R. S. 2013. Copyright information management and the university library: staffing, organizational placement and authority.
2. Bay, M.T., 2001. Libraries and the need to educate users about copyright and fair use [Qasja 25.01.2020];
3. Charbonneau, D.H. & Priehs The Journal of Academic Librarianship, 40(3-4), 228-233 [Qasja 11.01.2020];
4. Chou, C., Chan, P.S. & Wu, H.C. 2007. Using a two-tier test to assess students' understanding and alternative conceptions of cyber copyright laws <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/j.1467-8535.2006.00695.x>;
5. Educause 2013. Copyright challenges in a MOOC environment;
6. EMSG - Hyrje në kursin për të drejtat e autorit dhe të drejtat e përafërta;
7. Griffin, J., - The Economic Impact of Copyright;
8. Handke, Ch., 2011 – Economic Effects on Copyright;
9. Horava, T., 2010. Copyright communication in Canadian academic libraries;
10. Kinengyere, A.A. 2007. The effect of information literacy on the utilization of electronic information resources in selected academic and research institution in
11. Korletey, J.T., 2014. Copyright awareness at KNUST (Master's thesis, Kwame Nkrumah University of Science and Technology, Kumasi, Ghana).;
12. Plakolli-Kasumi, L., 2008 - Mbrojtja dhe zbatimi i markave tregtare;
13. Plakolli-Kasumi, L., 2010 - Intellectual property manual for kosovo software developers;

14. Schlosser, M., 2009. Unless Otherwise Indicated: A Survey of Copyright Statements on Digital Library Collections
15. Von Lewinski, S., 2008. International Copyright Law and Policy [Qasja 30.01.2020];
16. Von Lewinski, S., 1997 - Copyright in Central and Eastern Europe: An Intellectual Property Metamorphosis;
17. LIGJI NR. 04/L-065 PËR TË DREJTAT E AUTORIT DHE TË DREJTAT E PËRAFËRTA
18. Uganda.<https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/02640470710754832/full/html>;
19. <https://crl.acrl.org/index.php/crl/issue/archive>;
20. Schockmel, R.B. 1996. The premise of copyright, assaults on fair use, and royalty use fees.
21. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0099133396900300>;
22. Secker, J. & Bell, M. (2010). Copyright? Why would I need to worry about that? The challenges of providing copyright support for staff
https://www.academia.edu/2868892/Copyright_Why_would_I_need_to_worry_about_th
[at_The_challenge_of_providing_copyright_support_for_staff](https://www.academia.edu/2868892/Copyright_Why_would_I_need_to_worry_about_th);
23. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0099133313000566>;